

**Sikeres és sikertelen tapasztalatok az EU Élőhelyvédelmi Irányelvének
megvalósításában: a németországi példa**

**Tomcsányi Zsófia
CEEWEB
2003. Budapest**

Köszönetnyilvánítás	3
Rövidítések, kifejezések	4
Bevezetés	5
Az Élőhelyvédelmi Irányelv (Habitat Directive) és a Natura 2000 hálózat	5
A projekt leírása	6
A terület-kiválasztás menete	6
Adatgyűjtés	7
Módszertan a területi értékeléshez	8
A területértékelési módszertan célja	8
A módszertan kidolgozása	8
A módszertan leírása	8
A módszer alkalmazhatósága és további fejlesztési lehetőségei	9
Területi kérdőív (vizsgált paraméterek)	11
I. Értékelési kritériumok	11
Adminisztratív adatok	11
Természetvédelmi vonatkozások	11
Társadalmi-gazdasági vonatkozások	11
Általános összegzés	12
II. Okozati összefüggések és a tapasztalatok átvételének lehetősége	12
Egyéb befolyásoló tényezők	12
Összefoglaló táblázat	14
Általános kérdőív	14
A Natura 2000 folyamat Németországban	16
Bajorország:	16
Thüringia:	17
Baden-Württemberg	17
A Natura 2000 folyamat Magyarországon	19
Németországi példaterületek leírása	22
Rhön Biotope (1) – ember és természet szimbiózisa a nyugati civilizáció közepén	22
Inn Völgye (2) – országok és érdekcsoportok közti együttműködés	22
Dél Chiemgau (3) – hosszútávú összetett program tervszerű megvalósítása	22
Alsó Szászország (4) – listás fajok számára megfelelő élőhelyek biztosítása földvásárlással ..	22
Isar alsó völgye (5) – elszigetelt ártéri élőhelyek összekötése, mezőgazdasági tevékenységek káros hatásainak mérséklése	23
Schleswig-Holstein (6) – tájékoztatás, turisztikai létesítmények	23
Rhineland-Pfalz (7) – legeltetési rendszer létrehozása	23
negatív tapasztalatok	23
Magyarországi példaterületek leírása	24
Pusztaszeri TK + Martélyi TK (A)	24
Aggteleki Karszt (B)	25
Dévaványai-Ecsegi puszták (C)	26
Tapasztalatok a mintaterületeken – összegzés és összehasonlítás	28
Konklúzió	29
Ajánlások	31
Felhasznált irodalom:	33

Köszönetnyilvánítás

Köszönetünket fejezzük ki mindazon személyeknek és szervezeteknek, akik információval, szaktanácsadással, szakmai anyagok küldésével vagy más módon támogatták munkánkat:

Outi Airaksinen

Boldogh Sándor – ANPI

Bozsó Brigitta – WWF Magyarország

Malene Bruun – EEA

Dr. Thomas Ellmayer – Umweltbundesamt GmbH

Wolfgang Fremuth – Frankfurt Zoological Society

Huber Attila – ANPI

Astrid Kaemena – DG Environment

Lilo Lenz - Deutscher Alpenverein

Dr. Andreas von Lindeiner – Landesbund für Vogelschutz (LBV)

Lovászi Péter – MME

Christine Margraf

Claus Mayr – NABU

Angelika Rubin

Sallai Róbert Benedek – Nimfea

Eugen Sauer – Hessische Verwaltungsstelle Biosphärenreservat Rhön

Sándor Szilvia – MTSZ

Regina Schneider – EEB

Dr. Benedikt Scholtissek – Stiftung Natur und Umwelt Rheinland-Pfalz

Matthias Schreiber

Dr. Axel Ssymank, SWG-member Germany

Detlef Szymanski – c/o Europäische Kommission

Dr. Anke Trube – Landesnaturschutzverband Baden-Württemberg e.V. (LNV)

Carlos Villalba Alonso

A tanulmány létrejöttét a Környezetvédelmi Minisztérium finanszírozta

Rövidítések, kifejezések

KJT = SCI - site of Community importance (92/43/EGK) – közösségi jelentőségű terület
SAC - special area of conservation (92/43/EGK) – különleges természet-megőrzési területek
SPA - special protection area (79/409/EGK) – különleges madárvédelmi terület
IBA - Important Bird Area – IBA terület

Bevezetés

Magyarország gazdag természeti kincseinek megőrzésében eddig elért eredményeire és természetvédelmi szabályozására nemzetközi összehasonlításban is büszke lehet, de az uniós csatlakozással újfajta természetvédelmi kötelezettségek is hárulnak az országra. Át kell vennünk az uniós természetvédelmi rendelkezéseket és ez alapján hazánkban is létre kell hozni az egységes európai rendszerbe illeszkedő Natura 2000 hálózatot. Mivel a csatlakozó országoknak jóval kevesebb idő áll(t) rendelkezésére eme feladat végrehajtására és még a jelenlegi tagállamok sem tudták időben végrehajtani a rendelkezéseket, célszerű a tagállamok tapasztalatait felhasználva elkerülni a tipikus hibákat és ily módon felgyorsítani a Natura 2000 megvalósításának folyamatát.

Németországban megtalálható a Magyarországon jellemző élőhelytípusok többsége. Ezen felül a német természetvédelmi gyakorlat, a Magyarországon hagyományosan német példán alapuló intézményrendszer, erdészeti gyakorlat, a hasonló településszerkezet, illetve a volt NDK területén a magyarországihoz hasonló múltbeli hatások miatt Németország ideális példaként szolgálhat Magyarország számára. Az Élőhelyvédelmi Irányelv német végrehajtásában mutatkozó hiányosságok és késedelmek nem csökkentik a példaértéket, hiszen a negatív tapasztalatokból sokszor többet lehet tanulni, mint a jó gyakorlatból. Ezen kívül a többi tagállam esetében is tapasztalhatók hiányosságok és késések, aminthogy Németország is fel tud mutatni jó példákat, elért eredményeket.

Jelen projekt célja egyrészt az volt, hogy kidolgozott értékelési szempontok alapján bemutassa azokat a pozitív németországi gyakorlatokat, amelyek a Natura 2000 területek sikeres kijelöléséhez és kezeléséhez járultak hozzá, és tették mindezt a civil mozgalom bevonásával, és az érintett helyi lakosság érdekeinek figyelembevételével. A projekt másik célja az, hogy a hibák ismertetésével, illetve azok okainak elemzésével segítséget nyújtson ahhoz, hogy Magyarország elkerülje ezeket a buktatókat az Irányelv megvalósítása során.

A jó példákat és az elkerülendő hibákat részleteiben bemutatva (megtalálva a párhuzamokat a magyar élőhelytípusokhoz), ajánlásokkal kiegészítve egy olyan kiadványban kívánjuk megjelentetni, amely szakmai igényességénél fogva mind a hivatalos természetvédelemben dolgozó, az Élőhelyvédelmi Irányelv megvalósításával foglalkozó szakembereknek, mind pedig a leendő Natura 2000 területek hatása alá tartozó önkormányzatok munkatársainak, civil szervezeteknek és egyéb érintetteknek segítséget nyújt az Élőhelyvédelmi Irányelv célkitűzéseinek megvalósításában.

Az Élőhelyvédelmi Irányelv (Habitat Directive) és a Natura 2000 hálózat

Gergely E. (2002) és Sándor Sz. (2002) anyagának felhasználásával

Az Európai Unió természetvédelmi szabályozásának két fő pillére a *Madárvédelmi Irányelv* (79/409/EGK) és az *Élőhelyvédelmi Irányelv* (92/43/EGK).

A Madárvédelmi Irányelv, az Európai Unió első természetvédelmi jogszabálya 1979-ben jelent meg. Célja a tagállamok területén természetes módon előforduló összes madárfaj védelme. A különösen veszélyeztetett madárfajok védelme érdekében ún. különleges madárvédelmi területeket (SPA) kell kijelölni az első függelékben felsorolt fajokra.

Jóval később, 1992-ben született az Élőhelyvédelmi Irányelv, mely a természetes élőhelyek, vadon élő állatok és növények védelméről rendelkezik. Az Élőhelyvédelmi Irányelv alapján, a biológiai sokféleség védelmére a tagállamoknak közösen ki kell építeniük az irányelv függelékeiben felsorolt európai jelentőségű fajok és élőhelyek fennmaradását biztosító különleges természetmegőrzési területek (SAC) hálózatát, a Natura 2000 hálózatot.

A két irányelv alapján kijelölt területek együttesen alkotják az európai jelentőségű területek (SCI) ökológiai hálózatát, amely a *Natura 2000* nevet kapta. (Európai jelentőségűnek tekintendők azok az élőhelyek és fajok, amelyek az Európai Unió területén ritkák, kipusztulással veszélyeztetettek, ill. jellemzőek Európa természeti képére.)

Az irányelvek meghatározzák a terület-kiválasztás és –kijelölés módját és feltételeit, valamint a kapcsolódó tevékenységek kereteit, de a tagállamok maguk döntenek a jogszabály érvényesítésének módjáról és a munka gyakorlati kivitelezésének megszervezéséről.

A Natura 2000 hálózat kijelölésének lépései:

- Az irányelvek függelékeiben szereplő faj- és élőhelylisták alapján az egyes tagállamok áttekintik, hogy területükön mely növény- és állatfajok, valamint élőhelyek fordulnak elő;
- A megalapozó vizsgálatok eredményeinek nemzeti és közösségi szempontokat figyelembe vevő értékelése alapján az érintett országok javaslatot tesznek a NATURA 2000 hálózat nemzeti területeire;
- A NATURA 2000 hálózat kijelöléséről a nemzeti felterjesztések alapján az Unió döntéshozatali rendje szerint döntenek, biogeográfiai régióként;
- A területek jóváhagyását követően a tagállamok feladata, hogy megfelelő intézkedések révén az ott található élőhelyek és fajok megőrzését, valamint a területek fenntartható használatát hosszú távon biztosítsák

A projekt leírása

Első lépésként ki kellett dolgozni egy értékelési rendszert, mely alapján a vizsgálandó területek kiválasztásra illetve bemutatásra kerülhetnek. Ez a rendszer lett az alapja annak a területértékelési módszertannak, melyet az Élőhelyvédelmi Irányelv megvalósításának monitorozására is használni lehet.

A magyar területek kiválasztásával párhuzamosan megkezdtük a kapcsolatfelvételt a lehetséges német partnerekkel. Ezzel egyidejűleg már folyt a háttéranyagok begyűjtése és tanulmányozása.

A német állami és tartományi szintű természetvédelmi hatóságokat (Állami és tartományi minisztériumok), német természetvédelmi szakembereket és mintegy 100 természetvédelmi civil szervezetet kerestünk meg.

A projekt során az Interneten megtalálható információk kívül számos Natura 2000-rel foglalkozó kiadvány, konferencia, szeminárium anyagára támaszkodtunk.

Noha rengeteg területet megvizsgáltunk, a részletes információ összegyűjtésére és elemzésére csak néhány terület esetében nyílt mód jelen projekt személyi, anyagi és időbeli keretei között. Ezért a mintaszám statisztikai vizsgálatra nem elegendő. Ugyanakkor az összefüggések vizsgálata biztosítja az eredmények megbízhatóságát. A kidolgozott módszertan pedig lehetővé teszi, hogy egységes módon gyűjtsünk adatokat a jövőben a területekről, s így statisztikai nagyságú mintán is egyszerűen ellenőrizhessük a következtetések helyességét.

A projektnek ezen kívül nem titkolt célja volt, hogy ösztönözze az egyes Natura 2000 területek kezelőinek együttműködését hasonló németországi vagy más uniós tagállambeli Natura2000 területeken működő szakemberekkel és civil szervezetekkel, hogy így az egyes területek sajátosságaiból adódó speciális tapasztalatokat is átvehessék. A CEEWEB a jövőben is segítséget nyújt ilyen partnerkapcsolatok létrehozásában.

A terület-kiválasztás menete

Figyelembe véve, hogy Magyarországon még nem készült a közösségű jelentőségű területek javaslatára végleges lista, a magyar területek kiválasztásánál a következő megfontolásokra hagyatkoztunk:

- A területen megtalálható legalább egy természetes élőhelytípus vagy faj, mely az Élőhelyvédelmi Irányelv I. ill. II. függelékében szerepel
- A területet várhatóan javasolni fogják a Natura 2000 hálózatba
- Hasonló élőhely megtalálható Németországban is
- Az élőhely jellemző Magyarországon
- A területen több fontos élőhelytípus is megtalálható
- Helyi NGO vagy szakember jelenléte lehetővé teszi, hogy az eredményeket egy későbbi program során a gyakorlatban is ellenőrizzük
- A területek különböző védettségi kategóriába tartoznak
- A területek eltérő szociális-gazdasági környezetet reprezentálnak

A német területek kiválasztása során a fő szempont eredetileg az volt, hogy a magyar területekhez minél hasonlóbb területpárokat találjunk. Az is alapvető fontosságú volt, hogy mind pozitív, mind negatív példaértékű mintákat vizsgáljunk. A pozitív példánál legegyszerűbb volt a sikeres LIFE projektek nyomán elindulni, ugyanakkor azt is vizsgálni kívántuk, hogy mennyire függ össze a LIFE projekt megvalósítása a terület sikerével. Ezért igyekeztünk olyan területeket is találni, ahol nem valósítottak meg LIFE projektet. Mivel ezekről nincsen adatbázis, megtalálásuk sokkal nehezebb volt. Itt fel kellett adni az eredeti szempontokat és az alapján választani ki a mintaterületeket, hogy hol találunk segítőkész informátort.

Mivel Németországnak rendkívül jelentős lemaradási vannak a Madárvédelmi és Élőhelyvédelmi Irányelvek megvalósításában, melynek legfőbb oka a politikai elkötelezettség hiánya, elég nehéz volt információt kapni részben a hiányos készütség, részben a hiányok rejtegetésének szándéka miatt. Tovább nehezítette a felmérést, hogy az Irányelvek gyakorlati megvalósítása az egyes tartományok felelőssége, ezért Németországban a Natura 2000 folyamat helyzete korántsem egységes. Mind a megvalósítás módja, mind jelenlegi szintje eltérő az egyes tartományokban, még a jogi szabályozás szintjén is.

Adatgyűjtés

A területértékelő módszertan első vázlata alapján két kérdőív került kidolgozásra. Az első (*Általános kérdőív*) a németországi Natura 2000 folyamat általános jellemzőit kívánta felmérni, hogy átfogó képet kapjunk a németországi helyzetről és a leggyakoribb problémákról. Ez a felmérés rendkívül sokat segített a módszertan átdolgozásában valamint abban, hogy feltérképezzük a főbb eltéréseket és hasonlóságokat a németországi és a magyarországi megvalósítás között. Ez nagymértékben befolyásolja, hogy a német tapasztalatok mennyiben alkalmazhatók a magyar viszonyokra.

A másik kérdőív (*Területi kérdőív*) konkrét Natura 2000 területre vonatkozó kérdéseket tartalmaz. Ebben a terület értékelésére szolgáló legfontosabb paramétereket vizsgáltuk, valamint néhány egyéb faktort, melyek a terület meghatározó egyedi jellegzetességeit, a megvalósítás sikerességét befolyásoló körülményeket szándékoztak feltárni.

A kérdőíveket e-mailben küldtük el a megkeresetteknek. Az első kérdőívekre beérkezett válaszok alapján szükség szerint további kérdéseket tettünk fel az informátoroknak, hogy a bizonytalan részleteket tisztázzuk, illetve bővebb információt kapjunk a számunkra különösen érdekes témákról.

Szóbeli konzultációk egészítették ki az így begyűjtött információt.

A területértékelő módszertant folyamatosan felülvizsgáltuk a beérkező információk alapján illetve az újonnan bevont szakemberek véleményének figyelembevételével. Mindazonáltal a módszertan valódi ellenőrzése a gyakorlati alkalmazás lenne. Ezért a jövőben azt tervezzük, hogy Natura 2000 mintaprogramok keretében ellenőrizzük a magyarországi területeken a tapasztalatok helyességét.

Módszertan a területi értékeléshez

A Natura 2000 területek sikerét vizsgálva nem csak a természetvédelmi állapotot kell figyelembe venni, melyről az Élőhelyvédelmi Irányelv (92/43EGK) rendelkezik. Természetesen ez alapvetően fontos faktor a sikeresség megítéléséhez, hiszen a Natura 2000 hálózat célja a közösségi szempontból fontos fajok és élőhelyek és a helyi ökoszisztéma jó állapotban való megőrzése. Ugyanakkor a jó természetvédelmi állapot önmagában nem jelenti a Natura 2000 területté nyilvánítás sikerét. Lehet, hogy egy terület adottságai annyira jók, hogy a természeti értékek a védelem nélkül, sőt, akár a Natura 2000 program kapcsán végzett tevékenységek ellenére is fennmaradnak. Az is előfordulhat, hogy bár az új szabályozás biztosítja a természet védelmét a területen, de közben akadályozza a helyi lakosokat igényeik kielégítésében, hagyományos tevékenységeik, földhasználati módszereik folytatásában. Nem szabad elfelejteni, hogy a Natura 2000 hálózat épp abban tér el a korábbi természetvédelmi területek koncepciójától, hogy nem elzárt rezervátumokban kívánja csak megőrizni a természetet, hanem az emberi tevékenységeket, a társadalmi igényeket próbálja összhangba hozni a természetvédelmi érdekekkel. Egy terület Natura 2000 jelölése akkor sikeres, ha hozzájárul a kijelölt fajok és élőhelyek védelméhez és egyúttal szociális, gazdasági szempontból is előnyös a lakosság számára, mivel nem a lakossággal szemben, hanem épp velük együttműködve kívánja megőrizni a természeti rendszereket és a biológiai sokféleséget.

A területértékelési módszertan célja

A területértékelési módszertan célja, hogy egységes eljárást kínáljon a Natura 2000 hálózat eredményességének vizsgálatára. A módszer segítségével egyszerűen azonosíthatók a helyi szinten jelentkező leggyakoribb problémák és a területek egy egységes rendszer szerint értékelhetők. A területi értékelések eredményeinek összegzése lehetőséget nyújt a Natura 2000 bevezetésének országos szintű vizsgálatára, meghatározható, hogy milyen esetleges változtatások szükségesek ahhoz, hogy a törvény formális végrehajtásán túl a Madárvédelmi és Élőhelyvédelmi Irányelvek távlati céljai valóban érvényesüljenek. Hangsúlyoznunk kell, hogy ez a vizsgálat nem azonos a védendő objektumok megfelelő természetvédelmi állapotára vonatkozó monitorozási kötelezettséggel (sem területi, sem országos hálózati szinten, sem helyi populációkra, sem a fajra vonatkoztatva), melyet a megfelelő, még csak részben elkészült magyarázó dokumentumokban (pl. JNCC 02 DO7) részleteznek.

Az értékelési szempontokon kívül néhány egyéb tényezőre is kiterjesztettük a vizsgálatot, melyek a problémák gyökereinek feltárásában és az eredmények kelet-közép európai viszonyokra való alkalmazásának vizsgálatában játszhatnak szerepet.

A módszertan kidolgozása

A szakirodalom tanulmányozása és a brüsszeli, osztrák, német és közép-európai szakértőkkel való konzultációk során nyilvánvalóvá vált, hogy nincs kidolgozva egységes módszer a Natura 2000 hálózat létrehozásának és működtetésének hasznosságát, szükségességét és eredményességét ellenőrizni. Az Élőhelyvédelmi Irányelv és az egyes bekezdéseit magyarázó hivatalos kommentárok képezték az értékelési rendszer alapját.

A módszertant a projekt során többször felülvizsgáltuk az időközben beérkező új információk valamint a projektben közreműködő szakértőkkel történt egyeztetések alapján

A módszertan leírása

A területértékelő módszertan egyfajta ellenőrző listája a legfontosabb témaköröknek, ahol a Natura 2000 jelölés változást hozhat, vagy amelyek befolyásolhatják a megvalósítás sikerét. Egy területet akkor tekintünk sikeresnek, ha a kinevezés valóban hozzájárult a természetvédelmi célok eléréséhez és mindeközben nem sérültek a helyi lakosság érdekei. Ennek vizsgálatához ismernünk kell a jelölés előtti kiinduló állapotot, az érdekeltek elvárásait és a Natura 2000-ré nyilvánítással járó intézkedéseket, tevékenységeket, valamint ezek hatásait.

A problémák elemzéshez további adatokra van szükségünk, melyek nem minősítik a vizsgált területet, de alapvető fontosságúak a megoldások keresésében és a helyi jellegzetességeknek az általános következtetésektől való megkülönböztetésében.

Tekintve a téma összetettségét, a területi leírások nem terjedhetnek ki minden részletre, ezért a legtöbb indikátor minőségi jellemző.

Már önmagában a természetvédelmi állapot vizsgálata is annyira összetett feladat, hogy egyelőre nincs erre nézve általánosan elfogadott módszer. Bár sok konkrét számmal mérhető mennyiségi mutatót lehet találni (pl. populáció nagysága, táplálkozási terület eltartóképessége), gyakorlatilag lehetetlen objektívan összegezni a különféle fajokra és élőhelyekre, különféle területi kiterjedésben vizsgált indikátorokat, hogy a terület egészének természetvédelmi állapotát objektív mérőszámmal értékelhessük. Szükség van szöveges leírásokra, vagy pedig osztályozni lehet a különböző mutatók alapján a területet, s ezeket az osztályzatokat átlagolni. Ez esetben nehéz megfelelő súlyozási rendszert találni és mindenkor tisztában kell lenni ennek esetlegességével.

Például egy első függelékes élőhely természetvédelmi állapotánál számos különféle szintű mennyiségi paramétert lehet találni. Egy erdő esetében egyszerű és kézenfekvő mérőszámnak tűnik az összefüggő erdőterület nagysága. Azonban annak meghatározása, hogy ez elegendő, kevés, vagy sok-e a kedvező állapot változatlan vagy javuló hosszútávú fenntartásához, attól függ, milyen szempontból vizsgáljuk. Egy adott faj számára elegendő élettér kicsi lehet egy nagyobb területigényű faj számára. Az az erdő, mely cönológiai szempontból teljesnek tekinthető, túl kicsi lehet a megfelelő mikroklíma fenntartásához vagy az ökológiai rendszer fenntartását biztosító folyamatok (pl. vízháztartás) zavartalanságának biztosítása szempontjából. A minimum értékeket tehát nem lehet egyszerűen összegezni a területen előforduló fajokra vagy élőhelyekre, a különböző populációkra és a különféle ökológiai folyamatokra. Egy összetett analízis tudja csak teljességében vizsgálni az összefüggéseket és rendszerint csak egy szöveges általános értékelést lehet adni.

Ugyanez igaz a társadalmi vonatkozások esetében is, hiszen ezek a folyamatok éppoly összetettek, mint a természetbeliek és itt még nehezebb az egyes tényezők objektív értékelése és összegzése.

Végképp nehéz mennyiségileg összegezni a különféle ökológiai és társadalmi mutatókat. Még a mennyiségi mutatók esetében is problémát jelent a megfelelő súlyozás, de minél összetettebb indikátorokat választunk, annál kevesebb köztük a mennyiségi. A vizsgált indikátorok számát viszont kezelhető mennyiségűre kell csökkenteni, tehát összetettebb mutatókat kell alkalmazni. A mennyiségi mutatók használatának amúgy is gátat szab, hogy módszertani, ill. kapacitásbeli problémák miatt az egyes paraméterek részletes és megbízható mérése nem mindig megoldható.

A fenti okok miatt a különböző paraméterek rövid szöveges összefoglalását alkalmaztuk. A természetvédelmi, szociális és gazdasági vonatkozások közül csak a leglényegesebbek kerültek be a módszertanba. Ezek némelyike önmagában is olyan összetett, hogy nagy intézményi háttér szükséges a monitorozásukhoz és értékelésükhöz. Természetesen jelen tanulmánynál nem minden esetben állt rendelkezésre ilyen apparátus, ezért figyelembe kell venni, hogy a területi értékelésekben az informátor szubjektív véleménye is megnyilvánul valamennyire. Ezt a problémát csökkenti az egységes kérdőívek használata és az informátorok gondos megválasztása. Ezért a Natura 2000 folyamatban kezdettől résztvevő szakértőket (szövetségi kormány és tartományi kormányok illetékesei, szakmai civil szervezetek képviselői) és az egyes területeket jól ismerő helyi szakembereket, programvezetőket kértük fel információadásra (lásd: Köszönetnyilvánítás). További ellenőrzést jelenthet egy-egy terület esetén több szakember bevonása az adatgyűjtésbe, erre azonban jelen tanulmány keretei között nem volt lehetőség. Az általános németországi tapasztalatok felmérésénél viszont alkalmaztuk ezt a módszert.

A módszer alkalmazhatósága és további fejlesztési lehetőségei

A módszer egységes eszközt biztosít az adatgyűjtésre a területekről. A természetvédelmi vonatkozású adatok, valamint számos társadalmi vonatkozású leíró jellegű adat (a 4. és 6. szakaszban, pl. a földhasználatra vonatkozóan) megtalálható a standard Natura 2000 adatlapon. Jelen módszertanban ezek az információk kiegészülnek a Natura 2000 jelölés következtében

beállott társadalmi, gazdasági változások, a társadalmi részvétel, a területlehatárolás és a kezelés mikéntjének vizsgálatával. Fontos, hogy a beállt változások mennyire voltak előre jelezhetőek, illetve mennyiben jelentettek meglepetést, valamint az is, hogy mennyiben tekinthetők a Natura 2000 jelölés következményének. Az eredmények összegzésével egyszerűvé válik a legáltalánosabb problémák azonosítása és így vázolható, mely a változtatások szükségesek a Natura 2000 hálózat megvalósításának folyamatában. Az egységes adatgyűjtés segítségével lehetővé válik az egyes területek sikerének összehasonlítása, ily módon megállapítható, melyek a hálózat legerősebb ill. leggyengébb (esetleg felesleges) elemei. A módszer továbbfejlesztése lehet egy az egységes leírásokon alapuló objektív osztályozási rendszer kialakítása, mely akár a fenntartás pénzügyi forrásainak elosztásánál is alkalmazható lenne.

A módszer használhatóságának alapfeltétele, hogy az adatok az összes leendő Natura 2000 területre összegyűjtésre kerüljenek. Mivel a standard Natura 2000 adatlapok még nem készültek el a magyar területekre, a mostani felmérés során az egységes adatgyűjtés még nehézségekbe ütközött, mivel az önkéntes adatközlők sokszor már meglévő információs anyagokat küldtek területükről a hosszú kérdőív kitöltése helyett. Ha az adatlapok már készen lesznek, ezen adatok az adatbázisból egyszerűen begyűjthetők lesznek a jövőben. A kiegészítő kérdéseket viszonylag kevés idő alatt egyszerűen megválaszolhatják azok a helyi szakemberek, akik a Natura 2000 folyamatban részt vesznek. Célszerű lenne ezt a kiegészítő kérdőívet központilag, kötelező adatszolgáltatás körében bekérni, mivel ez nem okoz jelentős többletmunkát az adatközlőknek, viszont a nyereség jelentős, hiszen ez által biztosítva lesz a Natura 2000 folyamat következtében fellépő társadalmi hatások monitorozása is. A monitorozás egyik sarkköve a megfelelő kiindulási alapadat, amely később már nem pótolható.

Területi kérdőív (vizsgált paraméterek)

I. Értékelési kritériumok

Az első rész a terület létrehozását és működését írja le. Felméri, mennyiben teljesültek a jogi előírások, mennyire kielégítő a területjelölés, az adatgyűjtés és a kezelés. Arra is rákérdez, mennyiben járult hozzá a terület Natura 2000 hálózatra való jelölése a természetvédelmi célok eléréséhez. Felbecsüli, hogy figyelembe vették-e a helyi lakosok és más érintettek érdekeit az irányelv végrehajtása során.

Adminisztratív adatok

- A terület neve, azonosítója, elhelyezkedése és mérete
- Ki javasolta a területet a Natura 2000 hálózatra?
- Mennyi idő telt el a javaslatától a végleges kijelölésig?
- Milyen jogi védettség alatt áll a terület?
- Mely intézmények vettek részt az előkészítésben?
- Ki a terület tulajdonosa/kezelője?

Ez a szakasz a terület azonosítására szolgáló főbb paramétereket tartalmazza. Németországban a különböző tartományokban eltérő a jogi szabályozás, ezért szükséges megadni az adott terület jogi státuszát. A területek részletesebb leírása a hivatalos Natura 2000 adatlapokon található.

Természetvédelmi vonatkozások

- Mely élőhelyek találhatóak meg a területen?
- Mi volt a terület korábbi védettségi státusza?
- Miért javasolták ezt a területet?
- Milyen plusz értékkel gazdagítja a terület a hálózatot?
- A kijelölésnél és területlehatárolásnál tudományos szempontokon kívül más is szerepet játszott? Ha igen, mi?
- Készült kezelési terv a területre?
- Folyik monitoring a területen? (Ki a felelőse?)
- Javult a természet-megőrzési állapot a nevezés óta?
- A terület valós ökológiai hálózat része, vagy elszigetelt?

A második szakasz a természetvédelmi célkitűzések végrehajtását vizsgálja. Az első négy kérdés az alapállapotra vonatkozik, a többi az Élőhelyvédelmi Irányelv főbb természetvédelmi előírásainak megvalósulását ellenőrzi, mind jogi (pl. terület kijelölés), mind koncepcionális (hálózat jelleg) vonatkozásban. Az irányelv megköveteli a rendszeres monitorozást és jelentéstételt az összes előforduló I és II függelékkel élőhelyre és fajra. Ez a felmérés csak egy általános értékelésre szorítkozik (8. kérdés).

Társadalmi-gazdasági vonatkozások

- Van állandó lakosság a területen?
- A (környékbeli) lakosság használja a területet (mezőgazdasági művelés, vadászat, üdülés, stb.)?
- Milyen gazdasági változások (bevétel, tulajdonviszonyok, tevékenységek, földhasználat, munkalehetőségek) jelentkeztek a jelölés óta?
 - o Regionális szinten
 - o Területi szinten
- Mennyire voltak tervezettek a változások?
- Vannak új gazdasági ösztönzők a helyi lakosság bevonására a természetvédelmi munkába?
- Mi a helyi lakosság hozzáállása az új szabályozáshoz?
- Mennyire volt elfogadott a jelölés a lakosság körében, mik voltak a fő lakossági ellenvetések, a jelölés mellett és ellen szóló legfőbb érvek?

- Hatással volt a Natura 2000 kijelölés a népesség alakulására?
- Változott a jelölés következtében az ide látogatók (túristák) száma?

A társadalmi vonatkozásokat nem szabályozza az irányelv, a tájékoztatás, szabályozás és kezelés megtervezése területenként egyedi. Ezért ebben a részben több nyílt kérdést alkalmaztunk, hogy az adatközlő számára minél nagyobb szabadságot biztosítsunk. Így ő határozhatja meg, melyek a leglényegesebb elemek az adott terület esetében. Ahhoz, hogy vizsgálhassuk a Natura 2000 kijelölés után a változásokat, kezdeti értéként tudnunk kell az eredeti populáció méretét, a földhasználati módokat, a gazdasági jellemzőket a területen és környékén. Ahhoz, hogy a változásokat megítélhessük, azt is tudnunk kell, mennyiben függenek össze a fellépő változások a Natura 2000 folyamattal.

Általános összegzés

- Mire büszke a területtel kapcsolatban?
- Mit csinálna ma másként a kijelölés/előkészítés/kihirdetés során?
- A Natura 2000 kijelölés hasznos eszköznek bizonyult, vagy korábbi (nemzeti) törvények is elegendőek lettek volna ugyanilyen állapot elérésére?
- Előfordult-e, hogy megszüntették a területre vonatkozó törvényeket, szabályozásokat?

Tekintettel a különböző vonatkozások összetettségére, ebben a szakaszban az adatközlőnek lehetősége nyílik arra, hogy kiemlje az általa legfontosabbnak ítélt tapasztalatokat. Egyben ellenőrzi, mennyire tartják hasznosnak a Natura 2000 hálózat kialakítását. Tudatában kell lenni, hogy ez a rész egyfajta szubjektív összegzés.

II. Okozati összefüggések és a tapasztalatok átvételének lehetősége

A második részben olyan információkat gyűjtünk, melyek az adatok elemzése során lehetnek hasznosak, hozzájárulhatnak a folyamatok jobb megértéséhez. Az okok vizsgálatánál az általános kérdőív nyújtotta információkat is figyelembe vettük, az olyan befolyásoló tényezőket, melyek nem területspecifikusak, hanem általában jellemzőek az egész országra (tartományra). Ezekből a kérdőívekből az is kiderül, melyek azok a hasonlóságok és különbségek Magyarország és Németország között, melyek befolyásolhatják a német tapasztalatok érvényességét magyar viszonyok között.

Egyéb befolyásoló tényezők

- Milyen alakú a terület lehatárolása (folytonos/több különálló terület, egyenesekkel/egyszerű görbékkel/zegzugos vonallal lehatárolt)?
- Mikor és hogyan tájékoztatták / vonták be a helyi érdekelteket a kijelölés, előkészítés során?
- Voltak rendszeres lakossági fórumok?
- A lakossági részvétel valós párbeszéd volt vagy csak a lakosok tájékoztatása a döntésekről?
- A Natura 2000 cím kihirdetése előtt volt népszerűsítő kampány?
- A Natura 2000 kezelési terv mennyire illeszkedik a többi természetvédelmi ill. fejlesztési programhoz (pl. agrár-környezetvédelmi program, ÉTT, rendezési tervek)?
- Folyik "védőzóna" szerű természetvédelmi tevékenység a terület körül?
- Van a területhez köthető civil szervezet?
- Milyen szerepet játszottak a civil szervezetek az előkészítés, jelölés során?
- Milyen módszereket alkalmaztak a gyakorlati védelem biztosítására? (szerződés, önkéntes vállalás, jogi szabályozók stb.)
- Mennyibe került a tájékoztatás és a kezelési terv elkészítése?
- Milyen anyagi eszközöket használtak fel?
- Ki a kezelési terv végrehajtója és mennyi a kezelés éves költsége?

Az utolsó rész kérdései az okokat és a tapasztalatok átvételének lehetőségét vizsgálják. Sok területre elvégezve az adatgyűjtést statisztikák készíthetők és így lehetőség nyílik annak vizsgálatára, mely faktorok mutatnak erős korrelációt az egyes problémákkal és sikerekkel.

A terület alakja és a puffer zóna a természetvédelmi állapotot befolyásolhatja.

Néhány faktor, mint a társadalmi elfogadottság egyrészt azért része az elemzésnek, mert szerepel a törvényi szabályozásban, így végrehajtását vizsgálni kell, másrészt azért fontos tanulmányozni, mert befolyásolhatja az egész Natura 2000 folyamat sikerét.

A finn és spanyol tapasztalatok (Phare Twinning project) azt mutatták, hogy közvetlen összefüggés mutatható ki a hiányos tájékoztatás és a társadalmi ellenállás, a perek száma, a végrehajtás betartásának nehézsége között. Ezért a nyilvánosság tájékoztatásának és bevonásának megfelelő időzítése (kezdetektől) és módja nagyon fontos.

A tapasztalatok alapján a (helyi) civil szervezeteknek fontos szerepük lehet a folyamat számos fázisában, ezért ezt is vizsgálni kell. A statisztika kimutathatja, mennyire fontos ez a tényező, vagyis milyen erős a korreláció a siker és a civil részvétel között.

Ugyanígy vizsgáljuk azt, hogy milyen pénzügyi háttér a siker feltétele, ill. egyéb (pl. személyi) tényezők ellensúlyozhatják-e a forráshiányt.

Összefoglaló táblázat

A Natura 2000 folyamat lépcsői*:	mikor került végrehajtásra ill. jelenlegi helyzet	NGO szerep (mi volt, mi lehetett volna, értékelés)	érintettek tájékoztatása, közmeghallgatások	problémák, konfliktusok	sikerek	monitoring, indikátorok
Adatgyűjtés						
Adatok tudományos feldolgozása						
Első javaslat						
Javaslat felülvizsgálata						
területi adatlapok kitöltés, számítógépre vitel, benyújtás						
Javaslatok jóváhagyása						
Kihirdetés						
Kezelési tervek						
Kezelés						
Értékelés						
A folyamat monitorozása						
Nyilvánosság						

Ez az összesítő táblázat vizuálisan s könnyen áttekinthető képet ad az egyes területekről, így sok terület esetén megkönnyíti a végső összehasonlító elemzést. Jelen tanulmányban nem használtuk még, egyrészt mivel a Natura 2000 folyamat még csak a kijelölés fázisában tart (javaslatok jóváhagyása előtt Németországban, első javaslattevél előtt Magyarországon), másrészt, mivel viszonylag kevés területet vizsgáltunk. Ha egy országra nézve az összes területet (akár több ezret) vizsgálunk, könnyebben lehet az adatokat ebben a formában összehasonlítani.

Általános kérdőív

(a Natura 2000 folyamat Németországban)

1. Ki (milyen szerv) volt felelős az irányelv végrehajtásáért? Ég kiket vontak be a folyamatba?
2. Az első javaslat óta változott a Natura 2000 területek (SCI és SPA) száma? Mi ennek az oka?
3. Mekkora a teljes hálózat területe (hány km² és hány százaléka ez az ország teljes területének)? Mekkora az átfedés az SCI és SPA területek között?
4. Mekkora a területek átlagos mérete?

A területek hány százaléka volt korábban is védett?

A területek hány százaléka állami tulajdon?
5. Mikor és hogyan tájékoztatták / vonták be a helyi érdekelteket a kijelölés, előkészítés során? (A szabályozás és az eszközrendszer ki volt már dolgozva, a szükséges pénzügyi források elkülönítve?)

6. A Natura 2000 hálózat valóban újfajta preventív, integrált természetvédelem kezdetévé vált, vagy csak egy újabb kategória a védett területeken és fajokon alapuló hagyományos természetvédelem számára?
7. Hogyan illeszkedik a hálózat a többi természetvédelmi és fejlesztési programhoz (pl. agrár-környezetvédelmi program, ÉTT, védett területek rendszere)? A Natura 2000 területek új jogi kategóriát kaptak, vagy már létező védettségi kategóriákba sorolták be?
8. Vizsgálták a Natura 2000 program várható hatását (pl. SEA keretében)?
9. Milyen mértékű a természetvédelmi célok elfogadottsága a társadalomban?
10. A területek gyakorlati védelme érdekében milyen eszközöket alkalmaztak (Milyen arányban)? (szerződés, önkéntes vállalat, jogi szabályozás stb.)
11. Mi ösztönözte leginkább a tulajdonosokat az együttműködésre? (pénz? csak azonnali haszon, vagy jövőben várható lehetőségek is? a természetvédelmi célok elfogadása?) Érdeklődtek az előírások és megszorítások értelme iránt, vagy “mindegy, azt csinálják, amiért kompenzációt fizetnek”?
12. Mi egy tipikus Natura 2000 tulajdonos átlagos jövedelme Németországban?
13. Mekkora Németországban az átlagos birtokméret?
14. A tulajdonosok betartották az előírásokat és megegyezéseket?
15. Szerveztek képzést a földtulajdonosok számára? Ha igen, milyen témákban?
16. Ipari létesítményekkel kapcsolatban is volt konfliktus a Natura 2000 végrehajtása során, vagy csak a mezőgazdasággal és turizmussal kapcsolatban jelentkeztek problémák?
17. Létezik olyan egységes indikátor rendszer, mely az egyes területek sikerességét hivatott mérni? Ha nincs ilyen, hogyan követik nyomon az irányelvek végrehajtását?

Informátor neve, szervezet

A Natura 2000 folyamat mely fázisában vett részt személyesen?

Ennek a kérdőívnek a segítségével gyűjtöttünk általános információt a németországi ill. az egyes tartományokon belüli végrehajtásról.

Értékelés:

A Natura 2000 folyamat Németországban

Az EU tagállamai számára 1994 volt a jogi szabályozás átvételének határideje, 1995 volt a területkijelölések (pSCI lista) leadásának határideje és 1998-ig kellett volna az Európai Bizottságnak elfogadni a tagállamok listáit és kihirdetni a Natura 2000 hálózat területeit. Minden tagállam késlekedett a végrehajtással, így még csak a Makronéziai Biogeográfiai Régióra vannak elfogadott területek.

Németországban különösen bonyolítja a helyzetet, hogy az egyes tartományok külön-külön ültetik át saját jogrendjükbe az irányelveket és a végrehajtás is tartományi szinten történik. A tartományi javaslatokból állítja össze a Német Környezetvédelmi Minisztérium (BMU) az országos listát. Az Élőhelyvédelmi Irányelv alapján kijelölt, a Bizottság által elfogadott területeket a §19aAbs.4BNatSchG törvény alapján *FFH-Gebiet* néven fogják kihirdetni Németországban. A törvény alapján 2004-ig kell védetté nyilvánítani a területeket. A további szabályozás már a tartományok hatáskörébe tartozik.

A tartományok csak pár éves késéssel vették át az irányelveket, így a végrehajtás jelentős lemaradást mutat. Az EU ezért eljárást is kezdeményezett Németország ellen, melynek milliós nagyságrendű bírság lehet a következménye. A szövetség kormány ezt várhatóan majd a tartományi kormányokra hárítja. Mindazonáltal az utóbbi időben némi javulás tapasztalható a németországi végrehajtásban, talán a bírságnak, de inkább a javuló tájékoztatásnak és a politikai szándék erősödésének köszönhetően.

Az EU Irányelvei azonban már érvényesek Németországban (közösségi szabályozás prioritásának elve), így pl. a rendezési terveknel, építési engedélyeknél már most is figyelembe kell venni a leendő/lehető FHH területeket. Kiemelendő, hogy a német szabályozásban a regionális rendezési tervekben létezik az ún. Elsőbbségi terület fogalma, mely különböző célokhoz különböző területeket jelölhet ki és ezekhez speciális szigorításokat rendelhet. A már létező vagy tervezett beruházásokról egyedi döntések lesznek, de az EU prioritások közé tartozó „Német Egység” terv infrastrukturális fejlesztései folytatódni fognak.

Mivel Németország jóval nagyobb kiterjedésű, mint Magyarország és mivel nálunk nincs tartományi rendszer, célszerűbb Magyarországot egy-egy tartománnyal összehasonlítani, ezen belül a jogi háttér és a megvalósítás is egységes. Thüringiát és Bajorországot vizsgáltuk, mint általános példát, de a mintaterületek tapasztalatainál egész Németországból válogattunk.

Bajorország:

Margraf (1999) felhasználásával

Társadalmi és élőhely szempontból is számos hasonlóságot mutat Magyarországgal. A végrehajtás még itt sem fejeződött be, csak a jogi átvétel. A tartományi minisztérium összeállított már egy javaslatot, ez azonban nem volt elégséges. Bajorországban működik egy erős, szakmailag felkészült civil szervezet, Bund Naturschutz (BN), mely kontrollálta a folyamatot és készített egy saját területlistát. Főbb észrevételeik a következők voltak:

Madárvédelmi Irányelv szempontjából fontos, a Birdlife International kritériumai alapján IBA (Important Bird Area) névvel jelölt potenciális SPA területek közül eddig csak néhány kerület kijelölésre a Natura 2000 hálózatba. Számos IBA terület ugyan Ramsari területté van nyilvánítva, ez azonban nem jelent semmiféle formális védelmet, amint az IBA cím sem. Ugyanakkor ezek a területek megfelelnek a Madárvédelmi Irányelv kritériumainak és ezért SPA területté kellene nyilvánítani őket. Ezt Bajorországban eddig csak nagyon hiányosan hajtották végre.

A védett területeken túl kell nyúlnia a Natura 2000-nek, amikor a fajok és élőhelyek hosszútávú fenntartásához szükséges területnagyság csak így biztosítható.

Az erdőknek kiemelt szerepük van az európai természetvédelmi hálózatban, ezért Bajorországban, ahol mind az erdők kiterjedése, mind az erdőgenetikai, vegetációökológiai változatosság jelentős, az állami erdőknek különösen fontos szerepet kell betölteniük az Élőhelyvédelmi Irányelv végrehajtása során a mintaszerű természetközeli erdőgazdálkodás propagálásával. Az erdészeti hatóságok eddig nem mutattak megfelelő együttműködési készséget és a természetvédelmi érdekek háttérbe szorultak Bajorországban. Az erdészeti és természetvédelmi érdekek összehangolása, integrálása még itt sem történt meg. (BN 1999)

Bajorországban a Natura 2000-rel szemben nagy volt a kezdeti ellenállás a földtulajdonosok részéről. Nem voltak kellőképpen tájékoztatva, vagy félre voltak informálva erős érdekszervezeteik által (pl. kisajátításokról suttogtak). Mostanra sok farmer felismerte a Natura 2000-ben rejlő anyagi lehetőségeket és felismerte, hogy kezdeti ellenállása hibás volt.

Thüringia:

TMLNU (1999) felhasználásával

Thüringiában, ahol a német szakemberek szerint példászerű volt a kijelölés folyamata, mindössze 6 növényfaj, 21 állatfaj van már csak jelen az irányelv listájáról, 5 függelékes növény és 11 függelékes állatfaj már kihalt. Ez mutatja, hogy bizonyos értelemben itt könnyebb az irányelvek megvalósítása, mint Magyarországon, mely jóval gazdagabb európai szempontból különleges fajokban (lásd lentebb).

A területkijelölések itt szakmailag viszonylag megfelelőek voltak, főként annak köszönhetően – mint azt a thüringiai szakemberek állítják –, hogy kezdettől fogva bevontak minden érintettet a kijelölés folyamatába. A törvény beiktatásának elmaradása (csak 98-ban lépett hatályba) azonban megakadályozta, hogy időben elkészüljön hivatalos tartományi javaslat. A törvényhozók bojkottját a végrehajtó minisztérium azzal ellensúlyozta, hogy előre elkészítette az első listát.

A törvény hatálybalépése után az érintett települések önkormányzatai, a földművelők és földtulajdonosok szövetségei és a természetvédelmi szövetségek további 3 területet javasoltak.

Minden javaslattevő leírja azt is, hogy az egyes javasolt területek védelméhez milyen jogi védelmi státuszt szükséges rendelni.

A Natura 2000 területek kijelölésénél nincs törvény által szabályozva a civil részvétel módja (az általános védetté nyilvánítási eljárásoknál van ilyen szabályozás), de Thüringiában elejétől bevonták az érdekelteket, főként az önkormányzatokat és a földtulajdonosok érdekképviselői csúcsszerveit. A tulajdonosoknak kezdettől fogva lehetőségük érdeklődni az önkormányzatoknál a javasolt területekről. Így nem is volt olyan erős lakossági ellenállás, mint kezdetben Bajorországban, ahol hiányzott a kezdetektől történő bevonásuk a programba, így információ híján tévhírek alapján formáltak véleményt a földtulajdonosok.

Baden-Württemberg

Baden-Württemberg 1995-ben az első közmeghallgatáson a Natura 2000 területekre vonatkozó javaslatban csupán a nagy természetvédelmi területek szerepeltek. A természetvédelmi civil szervezetek részt vettek ezen a meghallgatáson, azonban az általuk javasolt további területeket nem vették fel a listára. 2000 decemberére készült el a „végleges” javasolt területlista, melyet ismét közmeghallgatáson hoztak nyilvánosságra. A civil szervezetek javaslatait azonban újfent figyelmen kívül hagyták. Néhány terület tisztán politikai okokból maradt ki a listából: települések beépítésre szánták a területet, vagy útfelújítást, kavicsbánya építését tervezték.

A természetvédelmi szövetségek (LNV, NABU, BUND) ezért az Európai Bizottsághoz fordultak és panaszt tettek az Élőhelyvédelmi Irányelv hibás és elégtelen végrehajtása miatt.

2002 novemberében került sor a második kontinentális biogeográfiai régióval foglalkozó EU szemináriumra, melyre a szakhatóságon kívül független szakértők és a természetvédelmi civil szervezetek is meghívást kaptak. Érveiket figyelembe véve a végső döntés a lett, hogy a legtöbb listás élőhelytípusra és fajra minden tartománynak további területeket kell kijelölnie.

Ezért a szövetségi kormányzat első alkalommal szólította fel az összes érintett szervezetet – települési önkormányzatok, testületek, szövetségek, természetvédelmi civil szervezetek –, hogy nyújtsanak be kiegészítő területjavaslatokat 2003. március 24-ig. A javaslatokat a tartományok őszig ellenőrzik, beépítik a jelenlegi listaiba és utána 2 hónapot biztosítanak majd a végleges lista lakossági véleményezésére.

Így 2004 előtt nem várható, hogy elkészüljön a közösségi jelentőségű területek Baden-Württembergre vonatkozó végleges és teljes javasolt listája. Ha a lista elkészül majd, Baden-Württemberg azonnal megkezdi a területek Natura 2000 területté való nyilvánítását, nem várják meg az EU Bizottság jóváhagyását, hogy elkerüljék a további késlekedést. Egyidejűleg széleskörű tájékoztatást terveznek az összes érintett fél (települések, földtulajdonosok, szövetségek) számára, valamint bevonják őket a kezelési és fejlesztési tervek kidolgozásába is.

Itt idézzük baden-württembergi adatközlőnk intését:

„Ne kövessék el ugyanazon hibákat Magyarországon az Élőhelyvédelmi Irányelv végrehajtása során, mint mi itt Németországban. Ez nemcsak a természetvédelemnek és a biológiai sokféleségnek van kárára, de a gazdaságnak sem használ: a végrehajtásbeli késlekedések miatt számos terület található Németországban, ahol nem tudnak semmiféle fejlesztésbe fogni, mivel nem dőlt el, milyen típusú fejlesztések engedélyezhetők. Az irányelvek megfelelő és időbeni végrehajtásával mindez megelőzhető lett volna.”

A Natura 2000 folyamat Magyarországon

Gergely E. (2002) és Sándor Sz. (2002) anyagának felhasználásával

Az állat- és növényfajok és élőhelyeik védelméről szóló irányelv függelékeiben szereplő (továbbiakban *listás*) 198 élőhely közül 36 (ebből kiemelt 19), a 230 állatfajból 124 (ebből kiemelt 12), a 483 növényfajból 48 (ebből kiemelt 8) honos Magyarországon. A madárvédelmi irányelv I. függelékében szereplő fajok közül 80 fordul elő hazánkban. A Közösségi Vívmányok Átvételének Nemzeti Programjában Magyarország vállalta, hogy a csatlakozás időpontjáig a különleges madárvédelmi területek kihirdetésre kerülnek, és az Élőhelyvédelmi Irányelv alapján a javasolt Natura 2000 területek listája elkészül.

Magyarországon az Élőhelyvédelmi Irányelv végrehajtásáért – különféle szervezeti felépítésben és neven – a mindenkori környezetvédelmi minisztérium Természetvédelmi Hivatala, a gyakorlati megvalósításért pedig mindenhol a területileg illetékes természetvédelmi hatóságok (nemzeti park igazgatóságok) felelősek. Jelenleg az adatgyűjtés kiegészítése és az első területi javaslattétel összeállítása folyik.

Európában a Natura 2000 folyamatot megelőzően a CORINE Biotopes program során már megkezdődött a természetvédelmi szempontból legértékesebb európai területek kijelölése és a területi adatok egységes adatbázisba szervezése. Azonban ennek a programnak pusztán az információgyűjtés volt a konkrét célja és a területkijelölési szempontok is némiképp eltértek az Élőhelyvédelmi Irányelvben megfogalmazottaktól, hiszen a program indulásakor (1985-ben) a veszélyeztetett fajok európai listájának összeállításában még csak a Berni Konvenció, a Madárvédelmi Irányelv és egyéb európai veszélyeztetett fajokat tartalmazó listákra támaszkodhattak. Mindazonáltal a program alapkonceptiója és a területkijelölés módja sokban hasonlít a Natura 2000 koncepciójához, így a Corine adatbázis adatait felhasználhatták a Natura 2000 hálózat létrehozásához.

Magyarországon is a CORINE Biotopes program volt az első kezdeményezés egy „egységes, európai szinten koherens és kompatibilis, nemzeti természetvédelmi adatbázis” létrehozására. Mivel a területek egységes dokumentálása további adatgyűjtést tett szükségessé, jelentős előrelépés történt a biodiverzitás országos feltérképezésében. Bár a Natura 2000 adatlapok számos vonatkozásban eltérnek a CORINE Biotopes adatlapoktól és a két rendszer élőhely-azonosítása és értelmezése eltérő, a koncepció hasonlósága miatt a CORINE program általános tapasztalatai érvényesnek tekinthetők a leendő Natura 2000 területekre is.

A CORINE program kapcsán felgyorsult természetvédelmi felmérések és kutatások következtében jelentősen kibővült ismeretek még mindig hiányosak voltak. Ezért az uniós természetvédelmi kihívásokra való felkészülés jegyében a Természetvédelmi Hivatal több országos felmérő-monitorozó programot is indított. Számítások szerint a NATURA 2000 hazai területeinek kijelöléséhez hozzávetőlegesen 40%-kal több új, a hazai és az Unió nevezéktani követelményeit egyaránt kielégítő információ szükséges, mint ami a CORINE Biotóp programban szerepelt. Ezért az európai jelentőségű területek kijelölését megalapozandó további felmérésekre került sor, amelyhez az Európai Unió PHARE környezetvédelmi programja is támogatást nyújtott.

A projekt megvalósítását a Környezetvédelmi Minisztérium Természetvédelmi Hivatalának irányításával, a nemzeti park-igazgatóságok és további szakértők széleskörű bevonásával kutatóintézetek és természetvédelmi szervezetek által létrehozott nemzetközi konzorcium végezte. A szükséges információk összegyűjtése és értékelése a projekt keretében megtörtént. Az intenzív botanikai adatgyűjtés (IBOA) eredményeként elkészült Magyarország élőhelyeinek becsült természetességi térképe és adatbázisa. A korábbi térképezés folytatásaként Magyarország hiányzó területeire is elkészültek az M=1:50.000 léptékű CORINE felszínborítási térképek (CLC50). Európában is egyedülálló kezdeményezésként a felszínborítási térképek mellett az ország természetközeli területeire - mintegy 50.000 km²-re - terepi vizsgálatokkal megalapozott M=1:50.000 léptékű élőhelytérképet állítottak össze.

Az így nyert kutatási adatok az EVITA adatbázisban kerültek összegzésre, mely alapján értékelték a javasolt Közösségi Jelentőségű Területeket (potenciális KJT-k). Az EVITA (Élőhelyvédelmi Irányelv Térinformatikai Adatelemzője) egy térinformatikai program, mely az adatbázison túl elemzést és értékelést végző funkciókat is tartalmaz. A Magyar Tudományos Akadémia Ökológiai és Botanikai Kutatóintézete által kidolgozott szakértői javaslatot jelenleg a nemzeti parkoknál felülvizsgálják, ill. kiegészítik. A NATURA 2000 területek kijelölésének és a

kapcsolódó intézkedések megalkotásának következő lépése a széleskörű szakmai, ágazati és társadalmi egyeztetés.

Mindezek alapján azt mondhatjuk, hogy a területkijelölésekhez – néhány faj kivételével – elegendő tudományos adat áll rendelkezésre Magyarországon, bár ezt egyes szakértők vitatják. A különböző szakmai körök közötti ellentétek, az adatokkal kapcsolatos szerzőijogi viták miatt nem sikerült az összes adatot egy adatbázisban összegyűjteni, de mivel a végső területkijelölést a területi természetvédelmi hatóságok, a nemzeti park igazgatóságok munkatársai végzik, terepi ismereteikre támaszkodva, várhatóan szakmailag megbízható javaslat születik majd. Fontos, hogy a javasolt listát elkészülte után a szakmailag felkészült természetvédelmi civil szervezetek felülvizsgálják és szükség esetén javaslatokat tesznek a változtatásra. Végső esetben bírósági úton is érvényt lehet szerezni a megalapozott szakmai kifogásoknak, így a kormánynak is érdeke, hogy minden javaslatot érdemben megvizsgáljanak. Nehézséget okozhat, hogy számos Az uniós egyeztetések (biogeográfiai szemináriumok) során Magyarország könnyebb és nehezebb helyzetben is van, mert a Pannon régió csaknem teljes egészében Magyarország területén helyezkedik el.

Bár a javaslatok egy egységes adatbázisban kerülnek elemzésre, mégis el kell mondanunk, hogy noha a kijelölés mindenhol követi az Irányelv előírásait, mégis némi eltérést mutat területenként. Egyes szakemberek pontosan lehatárolják az élőhelyeket, míg mások összefüggő folt alakú lehatárolásra törekednek, ismét mások a földhivatali határokat szem előtt tartva húzzák meg a végleges határvonalat. Az is egyéni elbírálás kérdése, hogy sok kis területet vagy egy nagyobb összefüggő térséget javasolnak szívesebben. Mindez abból következik, hogy az Irányelv nem rendelkezik részletesen a lehatárolás ilyen technikai jellegű részleteiről, azt az egyes országok szakembereire bízva. Mindazonáltal megállapítható, hogy a magyarországi terület-kijelölés a németországgal összehasonlítva jóval konzekvensebb és szakmailag jobban megalapozott, hiszen nem kell eltérő tartományi szabályozásokhoz igazodni és az alacsony társadalmi tájékozottság következtében egyelőre nincs jelentős lakossági ellenállás a területek kijelölésénél.

Ugyanakkor fokozott ellenállásra lehet számítani a jövőben, épp a hiányos tájékoztatás következtében. Ezért célszerű előre felmérni a veszélyeket és ennek megfelelően mielőbb elkezdni az érintettek megfelelő tájékoztatását és bevonását. A CORINE Biotopes magyarországi programjának jelentése szerint a magyarországi Corine Biotóp területek természeti értékeinek fennmaradását veszélyeztető emberi behatások közül kiemelkedik az erdőgazdálkodás, a turizmus és a vadászat és csak ezek után következik a növénytermesztés és állattenyésztés, mint veszélyeztető tényező. Ezt magyarázhatja, hogy a leginkább természetközeli állapotú területeken ezek a leggyakoribb tevékenységek, de az is, hogy Magyarországon számos területen fennmaradtak az extenzív, hagyományos mezőgazdálkodási formák, illetve a rendszerváltás után a nagyüzemi gazdálkodást ismét nagy területeken váltották fel a kis magánparcellák. Míg a nagyüzemi gazdálkodás területein nem nagyon maradt olyan természeti érték, mely alapján ezek a területek a Natura 2000 hálózatba kerülnének, a kis magánparcellákon épp a gazdálkodás megszűnése miatti élőhely-degradáció a leggyakoribb probléma. Ennek ismeretében, de ugyanakkor a csatlakozás következtében várható földhasználati változások figyelembevételével kell felkészülni a leendő Natura 2000 területek védelmére.

A Természetvédelmi Hivatalban készült egy stratégia a Natura 2000-rel kapcsolatos tájékoztatásra, mely szerint a tájékoztatásban és a területkezelésben a civil szervezeteknek is fontos szerep jut majd.

Csak remélni tudjuk, hogy a stratégia – és így a civil részvétel is – a tervek szerint megvalósul majd, mivel egyelőre kevés a tényleges eredmény, pedig mind a finn, mind a spanyol, mind a német példa azt mutatja, hogy már így is késésben vagyunk a tájékoztatás és társadalmi részvétel tekintetében. Ennek elsősorban a – mind anyagi, mind személyi – kapacitáshiány az oka, mivel a Természetvédelmi Hivatal illetékesei valóban készek az együttműködésre és a hagyományosan aktív természetvédelmi civil szervezetek, mint az MME, az MTVSZ és a WWF Magyarország is bizonyították már eddig is, hogy képesek és készek megfelelni a Natura 2000 kihívásainak. Mindazonáltal szükséges, hogy a kisebb helyi szervezetek országszerte részt vállaljanak a programban, hiszen mindenhol a helybelieken múlik leginkább a természeti értékek megőrzésének, vagyis az Irányelvek által előírt törvényi kötelezettségek teljesítésének sikere. Ugyanakkor szükséges, hogy a kormányzat felismerje az Élőhely- és Madárvédelmi Irányelvből fakadó törvényi

kötelezettségek, Natura 2000 program jelentőségét és megvalósításához a Természetvédelmi Hivatal, valamint a nemzeti park igazgatóságok számára a szükséges anyagi forrásokat és személyi állományt biztosítsa, hiszen a civil szervezetek csak együttműködő partnerek lehetnek, nem vállalhatják magukra a kormányzati feladatot. Az érdemi tájékoztatáshoz elengedhetetlen a törvényi szabályozás és a támogatási rendszer haladéktalan kidolgozása.

Németországi példaterületek leírása

Rhön Biotope (1) – ember és természet szimbiózisa a nyugati civilizáció közepén

A Németország közepén fekvő kiemelt, dombos-völgyes táj számos Magyarországon is megtalálható élőhelynek ad otthont. (pl. 5130 borókásodó szárazgyepek, 6230 Fajgazdag szőrfűgyepek, 6430 Üde tápanyaggazdag magaskórós stb.) Dagadólápok és mocsárerdők is találhatóak a területen, csakúgy, mint a meredek mészkő domboldalak, ahol a birkalegeltetés következtében orchideagazdag mészkedvelő sztyepek alakultak ki.

Az élőhelyek részben az intenzívebb földhasználat részben a földhasználatok megszűnése miatt kerülnek veszélybe. Az értékes természetes, féltermészetes élőhelyeket egy közös Thuringia-Hessen-Bajorország összefogásban próbálják megvédeni. Nem csak LIFE pályázatokra támaszkodnak, hanem különféle agrár-környezetvédelmi és egyéb programokra és alapokra (pl. LEADER) A természetvédelmi kezelésen kívül a látgy turizmusra és a mezőgazdasági termékek direkt marketingje is a gyakorlati eszközök közé tartozik. Ez a terület jó példa a területi (tartományi) összefogásra és a különféle eszközök együttes alkalmazására, az integrált megközelítésre. A bioszféra rezervátum gyakorlati példája, hogy ember és természet egymás érdekeit támogatva zavartalanul fennmaradhat együtt.

Bár nem konkrétan a Natura 2000 programhoz kapcsolódik, de hasonló filozófiát képvisel az a védjegy, mellyel a bioszféra rezervátumban természetbarát gazdálkodási módokkal termelt árukat látják el. Ez a rendszer annyira sikeres, hogy a gazdák nemhogy tiltakoznának a terület „védeltsége” ellen, hanem épp ellenkezőleg, a területen kívül hasonló módszerekkel gazdálkodók a határok kiterjesztését szorgalmazzák, hogy ők is részesüljenek a „védeltség” gazdasági előnyeiből. A marketing elősegíti a helyi fajták (alma, birka) fennmaradását és elterjedését is.

Inn Völgye (2) – országok és érdekcsoportok közti együttműködés

Ezen a területen, az osztrák-német határon, jó példát találhatunk az élőhely-helyreállításban határon átnyúló együttműködésre, valamint a különféle érdekcsoportokkal, köztük profitorientált cégekkel való sikeres közös munkára. A fontos madárélőhelynek is számító és értékes társulásokat fenntartó homokpadok és ártéri erdők, nádasok az érkező nagy mennyiségű hordalék miatt átalakulóban vannak a hordalékkal érkező pionír fajok nagyfokú térhódítása miatt. Emiatt a terület ökológiai értéke csakúgy, mint vadászati, tursztikai jelentősége folyamatosan csökken. Ezt megakadályozandó közös munkával készült vízmérnöki létesítményekkel kívánják szelektív módon visszaállítani a tó hajdani dinamikáját. A villamos társaságokkal és minden érintettel szoros együttműködés garantálta a kezdeményezés sikerét. Itt is LIFE pályázatra támaszkodtak.

Magyarországhoz hasonló élőhelyek: 6210 (Festuco-Brometalia) orchideás területek.

Dél Chiemgau (3) – hosszútávú összetett program tervszerű megvalósítása

Itt a LIFE projekt keretében egymásra épülő intézkedések mintapéldáját láthatjuk dagadólápos, harisos területen. Először a vízháztartást állították helyre a levezető csatornák elzárásával, a régi tőzeggödörök feltöltésével és a sűrű nyír bozótok kivágásával. A haris számára megfelelő élőhelyek a mezőgazdaság extenzívebbé válásával, és a szántók legelővé alakításával növekedtek. A felhagyott kaszálókat helyi földművelők, iskolások, közmunkások, sőt rabok segítségével tisztították meg, hogy a haris számára megfelelővé tegyék. Hogy hosszútávon is fennmaradjon a helyreállítások eredménye és a haris élőhelyeit megőrizték, a gazdálkodókat tájékoztatják a pályázati lehetőségekről, különös tekintettel a Bajor mezőgazdasági extenzifikációs programra. Tehát a kompenzáció biztosított a gazdálkodóknak a tartományi kormány által. A helyi lakosok és turisták számára madármegfigyelő tornyokat és a lápon étvezető deszka járóösvényt kívánnak létesíteni a jövőben.

Érintett listás élőhelyek és fajok: keményfás ligeterdők, dagadólápok, kékperjés láprétek, haris stb.

Alsó Szászország (4) – listás fajok számára megfelelő élőhelyek biztosítása földvásárlással

A népszerű hód és vidra védelmére láthatunk itt jó példát. Mindkét faj szinte kihalt Európában az élőhelyek eltűnése miatt. Az eltérő faji igényektől függetlenül mindkét faj számára a pihenő, növekedési és táplálkozó területek zavartalanságának biztosítása az elsődleges. Mivel az Elba mentén a monoton legelőterületek kialakítása miatt szinte eltűnt a folyóparti természetes növényzet, mezőgazdasági területeket vásároltak meg és a fajok igényeinek megfelelő élőhelyeket alakítottak

ki kb. 80 hektáron, természetes szukcesszióknak teret adva, vagy fatelepítéssel. A vízügyi hatóságok, a természetvédelmi hatóságok és az erdészeti hatóságok együttműködése volt szükséges a cél megvalósításához.

Isar alsó völgye (5) – elszigetelt ártéri élőhelyek összekötése, mezőgazdasági tevékenységek káros hatásainak mérséklése

Az Isar szabályozása, a kavicsbányászat és a z ártéri erdők kivágása ellenére még mindig értékes mozaikos területek találhatóak itt. Az Isar völgy keleti lejtőin található forrásoknál mésztufagátak épültek, fesztukás mészkedvelő gyepek, égeres ártéri erdők díszítik a völgyet. A legértékesebb területek már korábban is védettek voltak, de ez nem állította meg a hagyományos gazdálkodási módok megszűnése miatt fellépő élőhelypusztulást. Ráadásul a területek feldarabolódása is elősegítette az alpopulációk eltűnését. A LIFE projekt keretében tett intézkedések célja az volt, hogy a gyepek méretét az átlagos 10 hektárról 20-ra növeljék, illetve fakivágással összekössék az elszigetelt területeket. Pufferzónákat is létesítettek, a felső talajréteget eltávolították és kiöblítették a műtrágyát. Néhány erőterületet kivontak a művelésből, hogy a változékonyabb korösszetételű területek biztonságosabbak legyenek. A mezőgazdasági területekről a műtrágya befolyását fizikailag meggátolták. A területvásárlással együtt kezelési tervet készítettek, hosszútávú biológiai kutatásokat indítottak és információs kampányt is folytattak.

Schleswig-Holstein (6) – tájékoztatás, turisztikai létesítmények

Bár a Schleswig-Holsteini tengerparti madárélőhelyhez hasonló élőhely nem található Magyarországon, fontos tapasztalat és bármely turisztikai térségben alkalmazható az a példa, ahogyan információs táblákkal, jelzett ösvényekkel, információs pontokkal, megfigyelőtornyokkal tájékoztatták és irányították a turistákat. Kiderült, hogy sokszor még a helybeliek is azért veszélyeztetik szeretett vidékük különleges fajait, mert nincsenek tisztában tevékenységük következményeivel, nem ismerik a fajok igényeit. Különösen figyelemreméltó, hogy a látogatóvezető kiadványok készítésébe különböző érdekcsoportokat is bevontak, főként a helyi lakosságot.

Rhineland-Pfalz (7) – legeltetési rendszer létrehozása

Ezek a füves területek, melyek Európa legveszélyeztetettebb élőhelyei közé tartoznak, általában emberi földhasználat – birka és kecskelegeltetés – következtében alakultak ki, természetes előfordulásuk csak kis területfoltokra korlátozódik. A program a pénzügyi támogatást egyrészt annak köszönheti, hogy kiemelt jelentőségű listás élőhelytípusok és növényfajok fordulnak itt elő, másrészt a terület különleges biogeográfiai szerepének. A Nahe Völgy (7a) és a Mainz-Ingelheim (7b) homoki gyepei mediterrán és kontinentális kulcsfajaival a legnyugatibb előfordulása a kontinentális sztyepp vegetációnak Európában, a lissendorfi és hillesheimi gyepek (7c) valamint Schöneck Switzerland (7d) a submediterrán és atlanti területek között képeznek átmenetet.

A program célkitűzése, hogy helyreállítsa és megőrizze ezen élőhelyek megfelelő természeti állapotát 4 területen, összesen 355 hektáron. Érintett élőhelyek: 2330, 40303, 5230, 6110, 6120, 6210, 5610, 8150, 8210, 8220, 8230. A programot 4 évre tervezték, de már a kezdéssel majdnem egy évet csúsztak, így a program természetvédelmi és társadalmi hatásáról egyelőre nincs információ. A program előrehaladtával azonban a végrehajtók szívesen megosztják majd tapasztalataikat az érdeklődőkkel. A program fő tevékenységei: kezdeti területtisztítás bozótirtással 48 hektáron, megőrzés és kezelés 97 hektáron, mechanikai kezelés a mezőgazdasági használat előkészítésére 17 hektáron, legeltetés kecskékkal és birkákkal 81 hektáron, valamint nomád legeltetési rendszer létrehozása a területek folyamatos kezelésére a teljes projektterületen. A program célkitűzései között szerepel a közvélemény figyelmének felkeltése és a Natura 2000 hálózat népszerűsítése is.

negatív tapasztalatok

Mivel a legtöbb helyen még végleges lista sincs és a LIFE projekteken kívül nem kezdték meg a leendő Natura 2000 területek kezelését, a negatív tapasztalat maga a késedelem a végrehajtásban illetve a kijelölés, adatgyűjtés hiányosságaira korlátozódik. Általános tapasztalat, hogy a kijelölés során a tudományos szempontokon kívül a különböző érdekeltek kívánságait is figyelembe vették. Ez egyrészt nem felel meg az irányelv előírásainak, másrészt kapcsolódva a tájékoztatás hiányával, az érintettek túlzott igényeit és féltéseit építették be a kiválasztásba.

Magyarországi példaterületek leírása

A Magyarországi területek kiválasztásánál nehézséget okozott, hogy még nincsen javaslat a közösségi jelentőségű területekre. A függelékekből kiindulva és magyarországi ismereteinkre támaszkodva számos potenciális területet kiválaszthatunk, azonban fontosnak tartottuk, hogy egy helyi NGO fontosnak érezze és vállalja a jövőben a terület szemmel tartását, a részvételt a javaslattételtől a kezelésig.

Pusztaszeri TK + Martélyi TK (A)

A Martélyi Tájvédelmi Körzet a Tisza bal partján, két nagy természetközeli állapotú hullámtéri holtágat, és a környékükön lévő hullámtéri erdőket, mocsarakat, kaszálórétet foglalja magába. A Tisza partján fekvő TK-t kiegészíti a jobb parton elterülő Pusztaszeri Tájvédelmi Körzet, ide tartozik a Baksi puszta a Büdösszék tóval, a Tisza jobb parti részének jelentős szakasza, valamint a szegedi Fehér-tó. Újabban bővült északon a Vidre-éri területtel, valamint délen a Fehér-tó Újtavak nevű részével. Jelenleg mindkét térség tájvédelmi körzet, Ramsari terület. Ártéri erdő, ültetett erdők, füves puszta, szikes tó, halastó, extenzíven vagy hagyományosan művelt gyepek és szántók, lakott terület, utak, folyó, szikes mocsarak, holtágak találhatóak itt.

A változatos táj gazdag élővilágnak ad otthont. A Tisza ártere igen jelentős fészkelőhely és fontos szerepet tölt be mint madárvonulási útvonal is. Kiemelkedő jelentőségűek a vízimadarak, a halastórendszer gémféléknek, nádi énekeseknek, réceféléknek fészkelőhelye, míg vonuláskor partimadarak (cankók, lilék, partfutók), lúd- és récefélék keresik fel nagy tömegben a feltöltött és leeresztett tavakat. A holtágak befagyásakor a télen itt-tartózkodó vízimadaraknak az élő folyó jelenti az egyetlen pihenő- és táplálkozási lehetőséget. Az ártéren barna kánya és holló is fészkel.

Az élő Tisza jellegzetessége a tiszavirágzás, a tiszavirág (*Palingenia longicauda*) nevű kérészfaj rajzása. A holtágak hal- és kétéltűfaunájának értékes fajai a lápi póc (*Umbra krameri*), a réti csík (*Misgunus fossilis*), a vöröshasú unka (*Bombina b.*), a barna- és zöld varangy (*Bufo b. és B. viridis*).

A terület botanikai értékei is igen jelentősek, mivel a Duna-Tisza közti és a Tiszántúli növénytakarások itt találkoznak és keverednek egymással. A holtágak növényvilágának jellemző fajai a sulyom (*Trapa natans*), a rucaöröm (*Salvinia natans*), és a békaszőlőfajok.

A botanikai, zoológiai és tájképi nevezetességek mellett néprajzi, régészeti és kulturális értékeket is találunk itt.

A tulajdoni viszony meglehetősen bonyolult, több ezer tulajdonos van, az erdők és gyepek nagy része állami, természetvédelmi kezelő a KNP. Jelentős madártani értékei miatt leendő SPA, de az Élőhelyvédelmi Irányelv kritériumai alapján is várhatóan javasolni fogják.

Kezelési terv csak részben, a holtágakra és halastavakra készült, a Natura 2000 folyamattól függetlenül.

A madárállomány monitorozását az MME biztosítja.

Tanyás településszerkezet jellemző a területre, mezőgazdaság (szántó, gyepek, nádas, szőlő, gyümölcsös művelési ág), erdőgazdálkodás, halászat, sporthorgászat, vadászat, üdülés, folyók rajta. Mivel a terület 90 százaléka korábban is védett volt, jelentős változások a területhasználatban nem várhatók a jelölés miatt.

A terület jelenleg is védett, ezért nem tartották szükségesnek lakossági fórum megrendezését. A közeli (Szeged) fórumokon nem jelentek meg helyi képviselők.

A kijelöléssel párhuzamosan turisztikai tervek készülhetnek. A Natura 2000 programhoz Phare pályázati forrásokat használtak fel. Civil részvétel eddig az adatszolgáltatásban, javaslattételben, tájékoztatásban volt.

Aggteleki Karszt (B)

Aggteleki-karszt, területe kb. 22000 ha, magába foglalja az Aggteleki Nemzeti Parkot, a Galyaságot, a Telekes-patak völgyét. Jelenlegi védettsége vegyes: nemzeti park, ex lege védett láp, vagy nem védett. A terület ökológiai hálózat része.

Az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság illetékességi területén a területjelölés első szakaszában a meglévő irodalmi és szakembereinek saját adatai alapján 36 Natura 2000 területet jelölt ki az Élőhelyvédelmi Irányelv listás társulásai, listás növény és állatfajok előfordulása alapján.

A 36 terület összesen kb. 22 200 ha fed le ez az illetékességi terület 10 %-a. Természetesen teljes területükkel szerepel a listában a mintegy 20 000 hektáros Aggteleki Nemzeti Park. A védett terület változatos karsztfelszínével egyedülállóan gazdag élővilágnak, listás fajoknak és élőhelykomplexeknek ad otthont. A védett területen kívül is számos értékes terület található, melyeket élőhelyeik és fajösszetételük alapján szintén Natura 2000 területnek javasoltak.

A terület egyes részeit a Natura 2000 hálózatba az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság és különböző egyetemek, természetvédelmi civil szervezetek szakemberei javasolták, szigorúan tudományos alapon, mivel jelentős számú függelékes faj jelentős állománya él a területen. A nemzeti park szakemberein kívül ugyanezen intézmények (ANPI, Debreceni Egyetem, Szent István Egyetem, Ökológiai Intézet a Fenntartható Fejlődésért stb.) vettek részt az előkészítésben, adatgyűjtésben.

A terület jól kutatott, a korábbi irodalmi adatok a legújabb szisztematikus felmérésekkel (természeti terület felmérés, lápkutatás, a tervezett Csereháti TK megalapozó kutatásai, a Putnoki dombság ökológiai felmérése, a folyamatban lévő vegetációtérképezés) kiegészítve megfelelő szakmai alapot nyújtott a területek értékeléséhez, a javaslatok indoklásához. Ezen eredmények alapján kerültek a javaslatok közé például a Cserehát patak völgyei, fás legelői, sziklagyepjei, a Putnoki dombság patakmenti láprétjei, félszáraz gyepejei, a teljes Hernád-völgy még természetközeli élőhelyei, és a nyílt víz, az illetékességi területen lévő felhagyott szőlők helyén kialakult fajgazdag szálkaperjés gyepek, a Zsolcai kettős halom löszvegetációja. A listás élőhelyek közül a területen megtalálható pl. csarabos 4030, kékperjés láprétek 6410, dombvidéki mocsárrétek 6510, patakparti és lápi magaskórósok 6430, franciaperjés domb és hegyvidéki rétek 6520, zárt sziklagyep, sziklafüves lejtősztyepprétek 6210, bokorfüzesek, fűz- és nyárligetek, égerligetek 91E0, keményfás ligeterdők 91F0, sziklai bükkösök 9150, pannon molyhostölgyesek 91H0.

A területek határait a domborzati viszonyok és vegetációhatárok figyelembevételével állapították meg. Kiemelt hangsúlyt kapott az összes magyar nőszirm (Iris aphylla ssp. hungarica), osztrák sárkányfű (Dracocephalum austriacum), tornai vértő (Onosma tornense) és papucskosbor (Cypripedium calceolus) előfordulás. Ugyanakkor a végleges terület-lehatárolásnál pl. telekkönyvi megfontolások is szerepet kaptak.

A terület tulajdonosa / kezelője részben a magyar állam (kb. 70%), volt termelőszövetkezeti (kb. 23%), önkormányzati (kb. 2%), magántulajdon (kb. 2,5%).

A már védett területekre egyelőre az ANP régi kezelési terve vonatkozik, a többi területre még nem készült kezelési terv. A védett területen a zonációnak megfelelően alakul az engedélyezett tevékenységek köre. A terület egy részén profitorientált állami erdőgazdálkodás folyik. Bár a nemzeti park igazgatóságához engedélyezésre be kell nyújtani az erdészeti terveket, időnként gondok adódnak a természetvédelmi és gazdasági érdekek ütközéséből.

Az NBMR keretében a nemzeti park területén és azon kívül is folyik monitoring a területen. Az MME helyi csoportja a nemzeti parkkal együttműködve végzi számos madárfaj monitorozását.

A terület jelentős része erővel borított, az itt lévő falvak állandó lakossága, erdőműveléssel, vadászattal is foglalkozik. A völgyekben jellemző a kis parcellás mezőgazdasági termelés. Sokan nagyobb településekre ingáznak és munka után dolgoznak a családi földeken. A szocializmus idején a környékbeli ipar megerősödésével visszaszorultak a hagyományos gazdálkodási módok, számos hegyi kaszáló, hajdani szántó területén megindult a természetes szukcesszió. A környékbeli bányák és üzemek rendszerváltás utáni bezárása óta magas a környéken a munkanélküliség aránya. Jelentős a turizmus szerepe is, bár ez főként a Baradla-barlang környékére koncentrálódik. A környék legnagyobb munkaadója a nemzeti park igazgatóság, azonban számos pozíció esetében a helybeli

lakosság képzettsége nem megfelelő. Számos kis falura jellemző a lakosság elöregedése, a népesség csökkenése. Különleges helyzetet teremt egyes falvakban a cigány népesség magas aránya

Az Aggteleki Karszt területén súlyos problémát jelent a környékbeli lakosság rendkívül rossz gazdasági helyzetéből adódóan elterjedt illegális fakivágás. Számos élőhely esetében a legeltető állattartás és kaszálás megszűnése okoz gondot. Ugyanakkor a nemzeti park környékén számos helyen található értékes fajokat rejtő nem védett szőlőterületeket. A több évtizede felhagyott szőlőkben megindult a természetes regeneráció, így számos, sztyeppfajokban gazdag félszáraz szálkaperjés gyepfolt alakult ki (pl. Szendrő Kőkút fölött), de számos esetben értékes listás fajokat rejtnek a művelt régi szőlők és gyümölcsösök is.

A Natura 2000 hálózat a lakosság körében egyelőre egyáltalán nem ismert, most folynak a NATURA2000 kiállítások, ami javíthat a helyzeten. Még nem tudja a lakosság, hogy a terület Natura 2000 terület lesz, emiatt a lakosság hozzáállásáról még semmit nem lehet mondani. A Natura 2000 program kapcsán megnyíló források, melyek sokszor épp a területek megőrzéséhez szükséges gazdálkodási módok fenntartását hivatottak elősegíteni, kedvező változást jelenthetnek néhány család számára ebben a gazdaságilag elmaradott térségben. A Natura 2000 program kapcsán tervezett széleskörű tájékoztatás is segítséget nyújthat a lakosság hozzáállásának fejlesztéséhez és a hagyományos vagy újszerű természetbarát tevékenységek elterjedéséhez.

Dévaványai-Ecsegi puszták (C)

Kalivoda *et al.* (1997) alapján

Védett területen fekszik, a Körös-Maros Nemzeti Park magterülete.

Legjelentősebb természeti kincse a madárvilág. A Magyarországon kimutatott fajok majd kétharmad része, több mint 200 madárfaj előfordult a területen. Legfontosabb a túzok, de a térségben még jó néhány, hasonlóan ritka, fokozottan védett madárfaj is költ, például a székicsér. A legelő állatok számának drasztikus csökkenése miatt jelentkező élőhelyváltozás hatására több faj is mezőgazdasági kultúrákba szorult.

A füvespuszták is számos védett madár költő, táplálkozó és telelőhelye. A szétszórtan elhelyezkedő pusztai tanyák vagy majorok tetőszerkezete, a falvak templomtornyai is ideális költőhelyek.

A Hortobágy-Berettyó sekély parti zónája kitűnő halászhelye a gémféléknek. Számos faj a halastavak nádszigeteit, a nyíltvízű halastavak hínárnövényzetét vagy a pusztai árasztásokat használja fészkelőhelyül főként, mások zártabb, védettebb erdei kolóniában költenek.

A Kardoskúti Fehértó, a szikes gyepek vonuló madarak ezreinek, százainak nyújtanak pihenő, telelőhelyet.

A térség állandó vízfelülete a Hortobágy-Berettyó, időszakos vizes élőhelyeket biztosítanak a halastavak, rizsföldek, pusztai felszíni vizek, valamint a természetvédelmi árasztások. A Hortobágy-Berettyóban 42 halfaj fordul elő, jelentős a fokozottan védett *vidra* előfordulása is ezeken az élőhelyeken, de számos más értékes állatfaj is megtalálható a környéken, az emlősöktől a gerinctelenekig.

Az itt előforduló számos növényfaj közül a Hortobágy-Berettyó vízterében él a tündérfátyol, kolokán, rucaöröm, sulyom. Kedvező mikroklímájuk miatt a folyómenti gulyakutak is értékes ritkaságokat rejtnek, mint a gímpáfrány és aranyos fodorka. A pusztai zombékosok növénye a buglyos boglárka, a löszpusztákon macskahere tenyészik. Az itt található erdélyi útifű kárpát-medencei endemizmus, de számos más növényfajt is említhetnénk.

Mint látható, számos közösségi szempontból is fontos (listás) faj található a területen, igen sokféle élőhelyhez kötve, így várhatóan a Natura 2000 hálózat része lesz. Mivel jelenleg is védett a terület, feltehetően a terület megfelelő természet-megőrzési állapotának biztosítása sem fog gondot jelenteni, különösen, mivel eddig is számos, a Natura 2000 területeken, LIFE programokból is ismert aktív természetvédelmi program, területi szervezetekkel való együttműködés bevett gyakorlat volt itt annak érdekében, hogy az értékes életközösségek az emberi behatások, vagy éppen azok elmaradása ellenére fennmaradhassanak. A legjelentősebb ilyen program a Túzokrezervátum, melynek állománya a zavarás és a táplálkozási területek csökkenése miatt csökken. Más fajok esetében élő-helyrekonstrukciós munkákkal, a Nagy-Sárrét eredeti vízháztartásának visszaállításával tervezik biztosítani az életfeltételeket. Csatornák megszüntetését, a csapadékvíz visszatartását és árasztásokat terveznek ezeken a területeken.

A védett területen a mezőgazdasági tevékenységekkel szemben előnyt élveznek a természetvédelmi célok, ez azonban itt sem jelenti a művelés teljes tiltását, csupán fészekvédelmi módszereket és a vetésszerkezet természetvédelmi szempontok szerinti megválasztását. A védett területen kívül eső területeket is javasoltak a Natura 2000 hálózatba. A nemzeti park szakembere szerint ennek különleges jelentősége az, hogy míg az agrár-környezetvédelmi program - mely eddig az egyetlen eszköz volt védett területen kívül a mezőgazdasági tevékenységek természetvédelmi érdekekkel való összehangolására - a gazdák kezdeményezésére épül, addig a Natura 2000hoz rendelt anyagi eszközök megfelelő kialakítása esetén a természetvédelmi hatóságok ill. szervezetek a legértékesebb területek tulajdonosait ösztönözhetik a források megpályázására és a kívánt gazdálkodási módok kialakítására.

Régi hagyománya van a területen a nemzeti park és a helyi természetvédő szervezetek együttműködésének.

Az együttműködések jó példája a civil részvétel a fészekőrzés, fészek- és odúkihelyezés feladataiban, a Natura 2000 hálózat előkészítésében, valamint a Villamos Művekkel együttműködésben végzett veszélyes távvezetékpóznák szigetelése.

Ezek a programok remélhetőleg közösségi társfinanszírozással folytathatók, bővíthetők majd a jövőben. Már előkészületben van egy LIFE pályázat a területre, melyet ősszel kívánnak benyújtani.

Tapasztalatok a mintaterületeken – összegzés és összehasonlítás

Számos esetben találhatunk hasonlóságot a németországi és magyarországi mintaterületek élőhelyei között. Így pl. a Rhön Biotope meredek mészkő domboldalai, a Rajna-vidék füves élőhelyei hasonlítanak az Aggteleki Karszt vidékéhez, de az Isar völgyének égeres ártéri erői is ismerősnek tűnhetnek számunkra.

Más esetekben azonos faj-előfordulások alapján választottunk olyan német területeket, melyek fajvédelmi program tekintetében szolgálhatnak példával. Ilyen fajok pl. a túzok, a haris, a vidra.

A földhasználatban sem mutatkozik jelentős eltérés a németországi és magyar területek között: a mezőgazdasági termelésen kívül elsősorban az erdészetnek és a turizmusnak van nagyobb jelentősége a mintaterületeken. A német és magyar társadalom különbségéből adódóan azonban némileg különböző módon folynak ezek a tevékenységek. A mezőgazdasági birtokok átlagos mérete pl. nagyobb Németországban, mint Magyarországon és a gépesítés aránya is magasabb. Elterjedtebb a mezőgazdasági termékek ökocimkézése, gyakran egy-egy védett területnek saját védjegye van. A turizmus káros hatásait tudatosan próbálják mérsékelni a szelídebb turisztikai formák propagálásával. Természetesen különbség van a már védett és nem védett területek használata között. Németországban Magyarországtól eltérően már van némi hagyománya szigorú területi védelmen kívül a természetvédelmi célkitűzések és a helyi lakosság gazdasági tevékenységének lazább keretek közt történő összehangolására is. Jó példa erre a Rhön Bioszféra Rezervátum, ahol a Man and Biosphere (MaB) program eredeti célkitűzéseinek megfelelően a MaB terület nem egy szigorúan védett terület szívében lett kijelölve, mint az Aggteleki Nemzeti Park esetében. Itt a mezőgazdasági termelők és a természetvédelem egyaránt profitált a Bioszféra Rezervátum létrehozásából, elsősorban a jó szervezésnek és marketingnek köszönhetően.

A két ország közti társadalmi eltérések közül említést érdemel a tanyás településszerkezet hiánya, valamint a magyarországinál jóval erősebb és aktívabb érdekszövetségek, érdekképviselői szervek és társadalmi szervezetek jelenléte Németországban. Nagyobb a hagyománya a vállalatok, kormányzati szervek és civil szervezetek együttműködésének is, ugyanakkor már Magyarországon is egyre több ilyenre kerül sor: jó példa erre a Villamos Művekkel való sikeres együttműködés számos térségben.

A némiképp eltérő gazdasági-társadalmi viszonyok ellenére is nagyon hasonló gondokkal küszködnek a magyarországi és németországi területeken. A legeltetés visszaszorulása több területen is gondot okoz mindkét országban, bár egyes német területeken épp a túl nagy legelőterületek kialakulása vezetett a természetes élőhelyek visszaszorulásához. Általános probléma a vizes élőhelyek felborult vízháztartása, az invazív fajok térfoglalása. A turisták ill. a helyi lakosság által okozott károk is gondot okoznak mindkét országban, bár az okok eltérőek lehetnek. Németországban elsősorban a tájékozatlanság miatt történnek károkozások a védett területeken, míg Magyarországon ehhez hozzájárul az elmaradott országrészek lakosságának rossz anyagi helyzete és a turizmus ad-hoc jellege is.

Aggteleki Nemzeti Park esetében az országhatár jelenlétéből adódó speciális nehézségekkel párhuzamba állítható az Isar völgyi határmenti együttműködés, de a Rhön Biotope is, ahol három német tartomány együttműködése, az eltérő szabályozások összehangolása szükséges.

A példaszerű német megoldások kulcselemei: hatóságok összehangolt működése, lakossági részvétel a kezelésben, különböző érdekeltek összefogása, különféle kezdeményezések okos koordinálása, területi együttműködés, integrált megközelítés, marketing. Az élőhely-helyreállítás tipikus módozatai: vízmérnöki létesítmények, csatornák lezárása, feltöltése, bozótok kivágása, területvásárlás, erdőtelepítés, talajcsere, szántók legelővé alakítása, elszigetelt területek összekötése, puffer zónák kialakítása. Az élőhelymegőrzés céljából alkalmazott módszerek: mezőgazdasági extenzifikációs tartományi programok (kompenzációk) elindítása, gazdálkodók tájékoztatása a pályázati lehetőségekről, diákok helyi gazdálkodók, közmunkások, rabok alkalmazása a kezelésben, megfigyelőtornyok, járóösvények létesítése, fizikai gátak létrehozása a műtrágya befolyásának megakadályozására, legeltetési rendszer kialakítása. Ezek a módszerek ismertek a hazai szakemberek számára is, de a gyakorlati megvalósítás során egy-egy konkrét tapasztalat sokat segíthet és az Európai Unió számos pályázati lehetőséggel támogatja az ilyen jelegű

együttműködéseket. Természetesen az egyedi helyi viszonyokra való alkalmazás a helybeli szakértők dolga marad. Ugyanakkor a német nehézségekből megtanulhatjuk, mik azok az eltérő magyar minták (pl. hagyományos legeltetési módok, parcellaméret, hagyásfák, sövények, tanyás településszerkezet), melyek feltétlenül megőrzésre érdemesek.

Konklúzió

Módszertani szempontból fontos eredmény, hogy létrehoztunk egy módszert a Natura 2000 hálózat eredményességének vizsgálatára, melynek segítségével a területek egy egységes rendszer szerint értékelhetők. Ezzel nemzetközi hiányt pótolunk. A módszer korlátainak ismeretében is elmondhatjuk, hogy az ily módon nyert értékelések összegzésével lehetőség nyílik a Natura 2000 hálózat létrehozásának és működtetésének hasznosságát és eredményességét országos szinten vizsgálni.

A jövőbeli használat során felmerülő igények alapján szükségessé válhat a módszer fejlesztése, ehhez minden javaslatot szívesen fogadunk. A projekt során is tapasztaltuk, hogy információkérés esetén a legtöbb válaszadó szívesebben küld kész információs anyagot, mivel ez kevesebb munkát jelent számára. Ugyanakkor az összehasonlíthatóság biztosítása érdekében elengedhetetlen, hogy az adatgyűjtés országos szinten egységes formában történjen. Célszerű lenne erre központilag, a hivatalosan kitöltendő adatlapok begyűjtésével együtt sort keríteni, hiszen így az ott kért információkhoz képest csak minimális többletkérdésre kellene válaszolni.

A módszer a problémák gyökereinek feltárásában is segítséget nyújthat. Így az is meghatározható, milyen esetleges változtatások szükségesek a szabályozásban vagy a végrehajtásban, hogy az Irányelvek távlati céljai –a természet megóvása társadalmi érdekek sérülése nélkül – valóban érvényesüljenek.

Hogy a módszer valóban alkalmazható legyen országos szinten, ahhoz szükséges, hogy az egyes területek adatlapjainak kitöltésekor a szükséges adatok valóban bekerüljenek az adatbázisba, illetve, hogy ez az adatbázis naprakész és elérhető legyen. Az angliai SAC területek adatait pl. élőhelytípus, faj, megye vagy területnév alapján is lehet online keresni (http://www.jncc.gov.uk/ProtectedSites/SACselection/SAC_searchpage.asp), de a német területeket is térképi alapon, vagy helységnév ill. területnév szerint kereshetjük ki az interneten, ahol megtudhatjuk róla mindazon alapadatokat, melynek segítségével a részletes adatok megszerzése is egyszerűbbé válik (pl. <http://www2.bayern.de/ffh/finweb/finindex.htm>).

A legtöbb mintaterületen a Magyarországiakhoz hasonló élőhelyek találhatók, a tapasztalatok azonban az élőhelytípustól függetlenül is alkalmazhatók Magyarországon is. A problémák mindenhol hasonlóak: művelés felhagyása vagy intenzívebbé válása, legelés, kaszálás elmaradása, megváltozott hidrológiai viszonyok, szennyezés (főleg mezőgazdasági vegyszerek), tájékozatlanság, turizmus. A megoldások is tipikusak, Európaszerte szinte minden LIFE projektben ugyanazok az alapeljárások köszönnek vissza. A területi együttműködés ehhez annyit tehet hozzá, hogy konkrét módszertant adhat át (pl. kiadványtervek).

Az eltérő speciális helyi viszonyok nem feltétlenül akadályozzák a tapasztalatok alkalmazhatóságát, sőt némely esetben hasznos információval is szolgálhatnak. Például míg Németországban a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya 2,6 % és csökkenő, a volt NDK területén ez az arány 3,5 %, szintén csökkenő, Magyarországon ez az arány jóval magasabb még: 6,2 %. Ez mutatja, hogy a mezőgazdasági gyakorlat alapján nem lehet teljes párhuzamot vonni a két ország között. A volt keletnémet országrészek inkább hasonlítanak a magyarországi viszonyokhoz, itt a hasonló múltbeli gyakorlat is közös vonást jelent. Bár szakemberek szerint a mezőgazdaság Magyarországon nem az elsőrendű veszélyeztető tényező a Natura 2000 területekre nézve, számolni kell a csatlakozás után várható művelésszerkezet-átalakulással és az ezzel járó veszélyekre fel kell készülni.

A projekt során több mint 100 természetvédelmi civil szervezetet kerestünk meg, valamint a szövetségi és tartományi minisztériumokat és jó néhány szakembert személyes kapcsolatokon

keresztül. A legtöbb helyről nem jött visszajelzés, illetve azt írták, hogy nem hallottak a NATura2000 folyamatról, nem vettek részt benne, vagy azt, hogy Németország annyira el van maradva az irányelv végrehajtásával, hogy nem tudnak semmilyen tapasztalatról beszámolni. Meglepő, hogy több mint 10 évvel az irányelv megszületése – a Natura 2000 program kezdete – után még mindig ekkora a tájékozatlanság Németországban. A területi, tartományi és országos tapasztalatok egyaránt megerősítik, hogy alapvető fontosságú a mielőbbi, minél szélesebb körű társadalmi bevonás, hogy a program sikeres legyen.

Ajánlások

A program folytatása

Az értékelés alapján kijelenthetjük, hogy a németországi tapasztalatok jól alkalmazhatók Magyarországon, sőt, valószínűleg a többi csatlakozó ország számára is hasznosak lehetnek.

A projekt folytatása tehát egyrészt a tapasztalatok angol nyelven (esetleg nemzeti nyelveken) való megjelentetése, másrészt a Magyar és német területek között gyakorlati együttműködés létrehozása és a módszertan gyakorlati kipróbálása lehet.

Tájékoztatás és társadalmi részvétel – kulcs a sikerhez

Hangsúlyoznunk kell, hogy a német tapasztalatok alapján is kulcsfontosságú a különböző érdekelt felek, de különösen az önkormányzatok bevonása a folyamatba, érdemi partnerként, a kezdet kezdetétől. A Baden-Württembergi tapasztalatok is bizonyítják, hogy nem elég meghallgatásokat szervezni, tényleg meg is kell hallgatni az érintetteket. Az önkormányzatoknak nagy szerepet kell kapniuk a lakosság informálásában is, hogy a tévképzetek kialakulását megelőzzük. Mindehhez a természetvédelmi szakembereknek szakmai segítséget kell nyújtaniuk.

Szinte mindenhol az a tapasztalat, hogy megfelelő tájékoztatás és bizalom esetén nagyon kevés (immár csak valós érdeklentésre visszavezethető) ellenállás van. Ebben kulcsfontosságú a jelentős lobbierővel és társadalmi bázissal rendelkező érdekszervezetek informálása, bevonása a Natura 2000 folyamatba, mivel így megelőzhető a túlzott elvárások és félelmek elterjedése a lakosság körében.

Anyagi eszközök rendelése a Natura2000 programhoz

Kiemelendő, hogy a megfelelő anyagi kompenzáció biztosítása is szinte problémamentessé teszi a megvalósítást, ha erről megfelelőképpen tájékoztatják az érintetteket.

Területek közti együttműködések kialakítása

Támogatni kell a (leendő vagy működő) Natura 2000 területek gyakorlati együttműködését.

Kezelési tervek

Az élőhely szerinti területpár-választásnak a kezelési terv kidolgozásánál lehet jelentősége. Meg kell vizsgálni, hogy központilag (függelékes élőhelytípusonként) kidolgozott általános kezelési tervek mennyire alkalmazhatók a gyakorlatban. A kezelési tervről tájékoztatni kell a lakosságot, hogy megértsék az esetleges korlátozó intézkedéseket és azok okait is. Természetesen a szakmai szempontok elsődlegesek, de lehetőség szerint már a kezelés terv kidolgozása során be kell vonni konzultációs szinten a lakosságot és véleményüket, javaslataikat érdemben megvizsgálni.

Adatgyűjtés

Szükséges, hogy az egyes területek adatlapjainak kitöltésekor a módszertanban ismertetett adatok (a kiegészítők is) valóban bekerüljenek az adatbázisba. A folyamat eredményességének monitorozásához elengedhetetlen, hogy megfelelő adatokkal rendelkezünk a kiindulási állapotról. Ezek az adatok később nem pótolhatók. Jó alapadatokra van szükség, az alap kutatásokat és azok dokumentálását számításba kell venni a Natura 2000 hálózat költségeinek tervezésekor.

Adatok nyilvánossága

A Natura 2000 adatbázis legyen naprakész és elérhető azon szakemberek számára, akik ezzel a témával foglalkoznak, például az interneten keresztül, online keresési funkcióval. Ezt minden német tartomány megvalósította már, térkép funkcióval együtt.

Új együttműködési formák

Ki kell alakítani Magyarországon is azokat a kormányzati, civil és gazdasági szférák közti együttműködési formákat, melyek Nyugat-Európában már elterjedtek.

Természetvédelmi védjegy kialakítása

A földtulajdonosok támogatásának elnyeréséhez az egyik leghatékonyabb és egyben legolcsóbb módszer olyan címkézés, mely a tulajdonosok számára a termékeik forgalmazásában kézzelfogható előnyt jelent. Célszerű lenne központilag bevezetni egy Natura 2000 termékvédjegyet, hogy az esetleges jogvitákat, illetve a hasonló védjegyek áttekinthetetlen sokféleségét megelőzzük. Az egységes minősítés a védjegy ismertségét és elfogadottságát, ezáltal hatékonyságát is nagymértékben növelné.

Felhasznált irodalom:

JNCC 02 DO7 Wyn Jones (2002): *EC Habitats Directive: Favourable Conservation Status*
Joint Nature Conservation Committee [www.jncc.gov.uk/management/committee/papers02-12/jncc_02_D07.pdf]

Council Directive 92/43/EEC [http://europa.eu.int/comm/environment/nature/habdir.htm]
Élőhelyvédelmi Irányelv – lásd Council Directive 92/43/EEC
92/43/EGK – lásd Council Directive 92/43/EEC

Gergely Erzsébet (2002): *Magyarország és a Natura 2000. Zöld levél 2002./11.* Budapest: MTVSZ [http://www.mtvsz.hu/main.php?c=zoldlevel/doc/0204b.html]

Ellmauer, T., Dvorak, M 2002: *Methodik zur Beurteilung des Erhaltungszustandes.*
Umweltbundesamt Austria

Sándor, Szilvia (szerk.) (2002): *Natura 2000 képzésanyag.* Budapest: MTVSZ

European Commission. 2000. *Managing Natura 2000 sites. The provisions of Article 6 of the 'Habitats' Directive 92/43/EEC*

BN Bund Naturschutz (1999): *Netz des Lebens.* Bund Naturschutz Forschung Nr. 3. (1999)
Lauf a. d. Pegnitz: BN

TMLNU (Thüringer Ministerium für Landwirtschaft, Naturschutz und Umwelt) (1999):
Umsetzung der FFH-Richtlinie in Thüringen. Weimardruck GmbH

Essl, J., Hasslacher, P., Weber, K. (2001): *Natura 2000 – Ratgeber für Alpenvereinssektionen.*
Alpine Raumordnung Nr. 20 Innsbruck: Oesterreichischen Alpenverein

Margraf, Christine (közreműködtek: Frobel, K., Krüger, R. M., Güthler, W.) 1999: *Fauna-Flora-Habitat und Vogelschutz-Richtlinie – Bedeutung für die Naturschutzarbeit in Bayern.*
Infodienst Nr. 146, 1999 Regensburg: BN

Kalivoda Béla, Kurpé István, Széll Antal, Széllné Sándor Katalin (1997): *Körös-Maros Nemzeti Park – Dévaványai-Ecsegi Puszták* Szarvas: KMNPI

FHH und Natura 2000 Linksammlung
[http://www.geise-und-partner.de/forum/links.html#Bayern]

BMU - Naturschutz: Länderlinks Natura 2000
[http://www.bmu.de/sachthemen/natbio/ffh_linkslaender.php]